

Myndige borgere og forpligtende fællesskaber

KREDSSEN: Ni debattører giver deres bud på den folkeoplysning, samfundet savner.

Lene Andersen

Troels Mylenberg

Marianne Jelved

Steen Hildebrandt

Lars Bo Kaspersen

Pernille Vigso Bagge

Carl Holst

Helga Kolby

Ove Kaj Pedersen

Myndige borgere og forpligtende fællesskaber

Forfattere:

- Carl Holst
- Helga Kolby Kristiansen
- Lars Bo Kaspersen
- Lene Andersen
- Marianne Jelved
- Ove Kaj Pedersen
- Pernille Vigsø Bagge
- Steen Hildebrandt
- Troels Mylenberg

Derudover har DFS medvirket i Kredsens arbejde og som redaktion ved:

- Per Paludan Hansen, formand
- Trine Bendix Knudsen, sekretariatsleder
- Mai-Britt Tollund, udviklingskonsulent
- Michael Voss, informationskonsulent

Bogens tekster kan downloades fra www.dfs.dk

Udgivet af Dansk Folkeoplysnings Samråd (DFS)
April 2013

ISBN 87-89133-05-6
Trykkeri: PRinfoHobro
Oplag: 800 stk.

Indholdsfortegnelse

I. Udgangspunktet:

DFS' sekretariat:	Forord	5
Trine Bendix Knudsen:	Kredsen - hvorfor og hvordan?	6
Marianne Jelved:	Arven efter Grundtvig	8

II. Debatten

Marianne Jelved:	Folkeoplysning 2.0.....	11
Ove Kaj Pedersen:	Fællesskabet er sat på automatpilot	14
Helga Kolby Kristiansen:	Folkeoplysningen skal kravle ned fra vægten	19
Lene Andersen:	Grundtvig, Kold og 1864.....	24
Lene Andersen:	Loke og Tor	27
Lene Andersen:	Når mange kan meget og ingen for lidt	30
Lars Bo Kaspersen:	Hvem skal styre Danmark? Eliten?	33
Lars Bo Kaspersen:	Hvorfor så lidt innovation og hvorfor så få visioner?.....	37
Carl Holst:	Oplivelsen går på tværs af classeskel og uddannelse	39
Steen Hildebrandt:	Viden og holdning forpligter	43
Troels Mylenberg:	Giver det mening at have en mening?.....	46
Pernille Vigsø Bagge:	En hel generation uden holdninger?.....	49
Pernille Vigsø Bagge:	I det lange perspektiv dur det ikke at ligne de andre	52
Pernille Vigsø Bagge:	Må man blande sig i de andres liv?.....	54

III. Konklusionen om fremtiden

Kredsen:	Otte visioner for folkeoplysningen som folkelig bevægelse	57
----------	---	----

Forord

”Konkurrencestaten sætter værdier over styr, som har været grundlæggende for vores selvforståelse som samfund,” skriver Helga Kolby Kristiansen i sit indlæg – med direkte reference til Marianne Jelveds bidrag. Begge frygter, at samfundets sammenhængskraft krakeler i konkurrencestaten.

Ove Kaj Pedersen, der har udviklet begrebet konkurrencestaten, argumenterer til gengæld for, at Danmark er verdensmester i sammenhængskraft, og at den virker hæmmende på udviklingen af nye ideer indefra og udefra. Han bliver ivrigt bakket op af Lene Andersen, der skriver, at danskerne er ”...sociale analfabeter, fordi vi kun er vant til at omgås dem, der er lige som os selv...”

Lene Andersen kritiserer til gengæld Pernille Vigsø Bagge for at påtvinge folk oplysning, når Vigsø Bagge kalder det god folkeoplysning ”at blande sig i de andres liv”.

Lars Bo Kaspersen sætter spot på en politisk ledelseskrisse i Danmark. Han placerer ansvaret hos eliten og opfordrer den herskende klasse til at begynde forfra. Ove Kaj Pedersen tilslutter sig, hvorimod Carl Holst kalder på et opgør med ekspertvælde og topstyring.

Carl Holst vil have befolkningen ind i debatten og hylder ”bragesnakkerne”. ”De har skabt Danmark”, skriver han. Troels Mylenberg og Steen Hildebrandt efterlyser også en folkelig politisk debat, men Mylenberg advarer mod at gøre folkeoplysningen til snakkeklubber med masser af meninger uden kendsgerninger bag.

Forskellige synspunkter og forskellige indfaldsvinkler er der rigeligt af i de 14 debatindlæg fra de ni samfundsdebattører, som udgør Kredsen. Igennem det meste af 2012 er de mødtes, har diskuteret, har udviklet hinandens ideer og har talt sig skiftevis nærmere og længere fra hinanden.

I de 14 indlæg præsenterer de hver for sig deres personlige analyser og deres egne holdninger, som de flugter eller kolliderer med de andres synspunkter. I den forstand skriver de ikke bare om samfund og folkeoplysning; de praktiserer samtidig en af folkeoplysningens centrale værdier: Dialogen mellem forskellige standpunkter som redskab til at skabe nye tanker.

Bag alle indlæggene og på tværs af enighed og uenighed ligger et fælles formuleret

---

ønske fra alle Kredsen
medlemmer om at gøre fol-
keoplysningen til en bevæ-
gelse, der spiller en rolle i
folkestyret, i udviklingen af
civilsamfundet, i udviklingen
af medborgerskab, i den
almene dannelse i institu-
tionerne mv. Det er denne

fælles vision, der gør, at de
også kan afslutte arbejdet
med otte fælles visioner for
folkeoplysningen som folkelig
bevægelse under overskrif-
ten "Myndige borgere og
forpligtende fællesskaber".

DFS' sekretariat, marts 2013

Kredsen

– hvorfor og hvordan?

Af Trine Bendix Knudsen, sekretariatsleder i DFS

Det hele begyndte med et fast, men venligt skub til den folkeoplysende verden fra Marianne Jelved. Hun mindede om den forpligtelse, der hviler på folkeoplysningen. Det skete på en medlemskonference hos Dansk Folkeoplysnings Samråd (DFS) i sensommeren 2011.

Marianne Jelved talte om forpligtelsen til at løfte en demokratisk arv og levere den videre til de generationer, der kommer. Det er en arv, der handler om et levende demokrati, hvor meninger brydes. Det er en arv, der handler om det positive kulturmøde og inspirationen uden for landets grænser og om at viderebringe de værdier, vi med tiden har gjort til danske. Det er en arv, der handler om at tage vare om de naturressourcer, vi har. Og det handler om at bidrage til retfærdighed, fred og stabilitet i vores eget land og internationalt.

Folkeoplysningen er det sted, hvor meninger kan brydes, og holdninger er tilladte. Det er i folkeoplysningen, man kan dannes og gendannes som menneske i samtale med andre og ved i fællesskab at bearbejde et emne eller et

materiale eller gennemføre en aktivitet. I Danmark hænger demokrati og folkeoplysning uløseligt sammen. Folkeoplysningstraditionen er en af de få værdier, vi har, som er virkeligt dansk.

Men der er sket mange forandringer i det danske demokrati og i det danske velfærdssamfund. Derfor må der også ske forandringer i folkeoplysningen. Marianne Jelved lovede derfor samtidigt at sætte sig for bordenden i et arbejde, som kunne sætte en bevægelse i gang i folkeoplysningen. På den måde blev ideen til en tænketank født.

Sammen med DFS' formand Per Paludan Hansen samlede Marianne Jelved en række mennesker i den tænketank, der kom til at hedde Kredsen. Kredsen så et behov for en folkelig, demokratisk og værdipolitisk bevægelse i Danmark, hvor folkeoplysningen kan komme til at spille en nøglerolle. Kredsen satte sig som mål:

- at uddybe de store samfundsmæssige udfordringer, der handler om trange kår for dannelsen af holdningsmennesket, udfordring af samfundets sammenhængs-

---

kraft, truet bæredygtighed og vigende international solidaritet,
- at komme med bud på løsninger af de store udfordringer,
- at gøre sagen til en folkesag og inspirere den folkeoplysende verden til at tage sin demokratiske arv på sig. Kredsen har været samlet seks gange. Derudover

bredte de diskussionerne ud til en større kreds på en 48 timers sommerhøjskole på Grundtvigs Højskole i august 2012. DFS har fungeret som sekretariat for Kredsen. Det er dette arbejde, der har ledt frem til de analyser, synspunkter og udfordringer til folkeoplysningen, som kommer til udtryk i denne bog.

Arven fra Grundtvig

Af Marianne Jelved

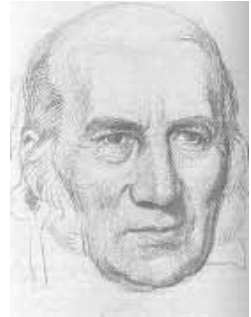
Folkeoplysningen opstod som et svar på de udfordringer, som samfundet stod over for i 1800-tallet. Baseret på Grundtvigs tanker om frihed, åndsfrihed og fællesskab formidlede den - sammen med andre folkelige bevægelser - viden ud til folket og skabte frivillige fællesskaber, der tager ansvar for stort og småt og hinanden i lokal- og civilsamfundet. I dag er det folkeoplysningens ansvar at bruge arven fra Grundtvig og den folkelige bevægelse dengang til at tage hånd om nutidens samfundsproblemer og understøtte demokratiet.

Grundtvig udviklede politiske teorier og handlede for at skabe de forestillinger, som skaber et folk, der kan tage demokratiet på sig i en fælles forestilling om samfund og værdier til fælles bedste. Det skete i en periode med meget store ændringer i og omkring Danmark. Napoleonskrigene, bombardementerne af København, Statsbankerotten, Den franske revolution og Den amerikanske uafhængighedskrig og Danmarks tab af 2/5 af sine indbyggere og 1/3 af sit areal i 1864 var en kolossal stor transformation og ditto mentalitetsændring. De to professorer, Ove Kaj Pedersen og Lars Bo Kas-

persen, har i bl.a. henholdsvis "Konkurrencestaten" fra 2011 og i "Danmark i Verden" fra 2009 påvist, at de store samfundsændringer og værdiændringer kommer, når der sker store omvæltninger i vilkårene for et folk og for en nation, som det skete i 1800-tallet. I det 19. århundrede var Grundtvig som bl.a. politisk aktiv i stand til at påvirke forandringerne, værdierne og forestillingerne om nationen og folket.

Demokrati og oplysning

Ove Korsgaard skriver, at i moderne teori om nationalisme indgår ideen om, at en nation er usynlig. Den kan ikke ses, som en elefant kan ses. Antropologen Benedict Anderson udtrykker det med ordene, at en nation er "et forestillet fællesskab". En nation er et produkt af medlemmernes forestillinger om at have noget tilfælles. Forestillingerne omfatter bl.a. kundskaber, oplevelser, følelser, erkendelse, fantasi, historie, kultur og må symboliseres og forankres i institutioner. I Danmark blev nationen forankret i institutioner som folkekirken, folkeskolen, folkeoplysningen, folkehøjskolen, folkebiblioteket, folkeuniversitetet, folkestyret og Folketinget. Grundtvig fandt, at demo-

N.F.S. Grundtvig

---

kratiet krævede oplysning, der igen krævede en ny form for højskole, en folkehøjskole baseret på folkets sprog, og i Danmark var det dansk. Det skulle føre til et oplyst og selvbevidst folk, der reflekterede i modsætning til almuen, der var underlegen som fjerde stand. Det var samtidig en kritik af den lærde skole, hvor sproget var latin.

Det var kun et lille mindretal, der havde adgang til dannelse. Skolen skulle derfor bygge på et fællesskab om at være borger i Danmark og ikke på en fælles tro. Grundtvig så transformationen gå "fra trældom til frihed, fra kastevæsen til ligelighed, fra hemmelighed til offentlighed i alt, hvad angår det heles tarv og fælles bedste", som han udtrykte det. Kardinalpunkter var offentlighed, trykke- og ytringsfrihed.

Det fælles bedste

Sin samtid kaldte Grundtvig for skolens og individualiseringsens tidsalder. Han fandt, at frihed bedst sikrer den enkelte, så man bedst kan pålægge sig de nødvendige bånd til det fælles bedste.

Forestillingen om et samfund vil være uforeneligt med den absolutte individualisme. Der må være en grundenighed i et samfund om, hvad der er til det fælles bedste. Grundtvig har selv bidraget til grundenigheden bl.a. i sangen "Langt højere bjerge" med

linjerne: "da har i rigdom vi drevet det vidt, når få har for meget og færre for lidt." Hverken lærde eller almuen kunne styre landet, mente han. Det skulle der et selvbevidst folk til. De fire stænder strukturerede samfundet under enevælden: adelen, gejstligheden, borgerne og almuen, og de medvirkede til en standsbevidsthed, der skulle ændres til en folkebevidsthed. Det krævede frihed.

Nationsbygger

Grundtvig var også nationsbygger. Dannelsen af nationen krævede, at sammenblandingen af stat og religion, af kirke og skole blev bragt til ophør. Der måtte være religionsfrihed, som var det samme som samvittighedsfrihed, der igen var åndsfrihed.

Et samfund kunne ikke bygge på en fælles religion. Det skulle bygge på et fælles sprog og en fælles historie, og skolen skulle give indføring i, hvad det ville sige at være en god samfundsborger, hvilket jo var ens for kristne, jøder og mennesker med anden religion. Der skulle både dannelse, oplysning og frihed til.

Han er nok den person, der har betydet mest for transformationen fra enevælde til folkestyre over folkeoplysning og en stærk frihedstradition. Almuen blev et folk, oplyst og selvbevidst bl.a.

---

gennem folkeoplysning og folkehøjskoler. Da teknologien gjorde det vanskeligt for landbruget at sælge kornet, fordi dampmaskinerne ændrede handelsforbindelserne, var gode råd dyre. Bønderne satte sig om bordet og etablerede andelsbevægelsen, hvor alle kunne vælge at være med og aflevere deres mælk fra den ene ko eller fra de hundrede køer. Hver havde en stemme, og i det forpligtende fællesskab kunne opgaven løftes, og alle, der ville, kunne være med. De havde lært noget på folkehøjskolerne.

Myndige borgere eller konkurrencestatens soldater

Som et andet billede på ændringen af bevidstheden fra almue til at være et folk, kan man i 1901 se den nye Husmandsforening, der i sit manifest viser de forandringer, der er sket gennem det foregående århundrede på vejen fra almue til folk. I 1901 skriver husmændene: "Vi vil være myndige. Kundskab er magt. Ved denne magt vil vi hævde vor plads. Ikke ved vort flertal. Frem for alt vil vi opøve os i selvhjælp.

Vi vil stå på egne ben. Vi vil absolut ikke danne et nyt parti. Vi vil ikke sætte skel mellem husmænd og gårdmænd."

Og det er selvfølgelig fortsat nødvendigt at forankre nationen i institutioner, der kan opfylde opgaverne om dannelse til borger i et samfund med frihed og folkestyre til fælles bedste, åndsfrihed og oplysning til nye generationer.

Der er god grund til at spørge hinanden om, hvorvidt de institutioner, der skal løfte de opgaver i en verden, hvor vi i dag er borgere på flere niveauer, har det indhold og de muligheder, der skal til.

Eller vi må spørge hinanden om, hvad der skal til i dag. Hvad er det nu meningen er med vores institutioner set i forhold til fællesskabet og nationen Danmark, Den Europæiske Union og verdensborgeren i hans/hendes aktuelle udfordringer?

Er det godt nok, at vores børn og unge uddannes til "soldater" i konkurrencestaten?

Folkeoplysning 2.0

Af Marianne Jelved

Marianne Jelved blev 6. december 2012 udnævnt som kulturminister. Hun har været medlem af Folketinget for Radikale Venstre siden 1987 og har beklædt poster som økonomiminister, minister for nordisk samarbejde samt været medlem af Folketingets Præsidium og Nordisk Råd. Sideløbende har hun desuden i flere perioder været formand for Radikale Venstres folketingsgruppe. Marianne Jelved har tidligere været medlem af byrådet og viceborgmester i Gundsø Kommune. Marianne Jelved er uddannet lærer og desuden cand.pæd. i dansk. Hun har udgivet en række bøger, herunder *Hvad er meningen? – Folketinget i arbejde i verden fra 2005*.

Nytten gøres op i penge og i effektivitet. Det skiller mange ud af fællesskabet. Centralisering tømmer det lokale for meningsfuld deltagelse og involvering i afgørelser. Folkeoplysningen er ansvarlig for at stå på sin arv og på ved hver en lejlighed at fremme den almene dannelse til borger og medborger, der diskuterer, hvad der er til fælles bedste og skaber rum til frihed og åndsfrihed i gennem kappestriden i dialogen og refleksionen.

Der er ingen tvivl om, at transformationen til konkurrencestat og til nyttig og fleksibel arbejdskraft har fjernet fokus på dannelse til borger. Individualiseringen af børn og unge i uddannelsesinstitutionerne gennem opmærksomhed på det enkelte barns kunnen og problem/diagnose og behandling underminerer fællesskabet om det at være elev i et fællesskab som skolen og borger og medborger for slet ikke at tale om det at være unionsborger og verdensborger og det fælles bedste i de sammenhænge.

Det er sket gradvist og hovedsageligt med økonomiske argumenter, som alle

har underlagt sig. Velfærdsstaten har kostet kassen, og kravene til den enkelte på arbejdspladsen, i fritiden i familien, i samfundet og det offentlige rum er steget med den kompleksitet, der er kendetegnet for en uafslædig teknologiuudvikling, der sker i alle de livsområder, borgeren er i. Det viser sig bl.a. i de dilemmaer, der præger vores liv og samfundets indretning. Det er dilemmaer, der ofte fordrer en etisk stillingtagen.

Nytte gøres op i penge

Nyttebetragtninger vinder frem, og nytten gøres op i penge og i effektivitet. Det skiller mange ud af fællesskabet, når man ikke magter det samme, som de mest effektive. Og det gør det vanskeligere at holde fast i de institutioner, der har andre værdier end de på bjerget gældende og dominerende. Det er mindretalsretten til at vælge frie skoler frem for den offentlige skole. Det er fastholdelse af forældreretten til at vælge efterskole til de unge.

Det er muligheden for at bruge måneder på en folkehøjskole uden umiddelbare nytte- og kompetencebeviser som led i en effektiv uddannelse til arbejdsmarkedet.

Det gør det stadig vanskeligere at sikre uddannelse og udvikling og dannelse til alle børn, unge og borgere. Selv om det er synligt, at det øger samfundets menneskelige værdier og gør det synligt, hvad der er til fælles bedste, når vi får eliter på alle niveauer. Og når vi får plads til forskellighederne både på arbejdsmarkedet og i fritiden.

Desuden er – især gennem det seneste tiår – decentraliseringen af beslutninger og dermed inddragelsen i samfundets udvikling erstattet af en stærk centralisering og tømning af det lokale for meningsfuld deltagelse og involvering i afgørelser, der vedrører en selv og ofte ens arbejdsplads, når det er de offentlige institutioner, der er tale om. Sådan behøver det ikke at være.

Det er en udvikling, som jeg selv har været en del af og aktiv beslutningstager i både som underviser af børn og af lærere og som politiker og minister. Det er så også grunden til, at jeg ved, at det ikke behøver at være sådan.

Konkurrencestaten underminerer

Nej, det er netop pointen: udfordringerne for Danmark løses ikke ved at gøre Danmark til en konkurrencestat. Tværtimod. Det vil underminere de kvaliteter, der har bragt Danmark til et rigt og meget lige samfund, hvor der

har været plads til livslang læring og dermed er skabt eliter på alle niveauer, en stærk ligeværdighedskultur med vægt på selvstændighed og veludviklet social solidaritet, flade hierarkier, gensidig tillid og tradition for samarbejde på tværs af alle skel og grænser.

Danmark behøver ikke at være en konkurrencestat, hvor borgerens retssikkerhed erstattes af en sagsbehandlers vurdering af ret og rimelighed og vejen til nyttiggørelse af den enkelte i konkurrence med de andre nyttige på et effektivt arbejdsmarked.

Folkeoplysningens arv

Der er brug for, at meninger brydes. Hvis vi som et folk skal komme frem til det fælles bedste og dermed til et forpligtende fællesskab, hvor vi hver især er forpligtet, så må meninger brydes, så må uenighederne frem og argumenterne fremmes på grundlag af oplysning. Folkeoplysningen skal inspirere og insistere på at sætte eksistentielle problemer til debat.

Folkeoplysningen er ansvarlig for at stå på sin arv og på ved hver en lejlighed at fremme den almene dannelse til borger og medborger, der diskuterer, hvad der er til fælles bedste og skaber rum til frihed og åndsfrihed igennem kappestriden i dialogen

---

og refleksionen. Vi slår os sammen om denne udfordring, ikke for at vinde striden, men for gennem striden at komme nærmere vores demokratiske forpligtelse at diskutere grundenheder for det fælles bedste.

Fem trædesten på vejen

Der er trædesten på den vej, som vi kan gå og stå på. Jeg nævner her fem.

1. Enhedsskolen, hvor børn mødes fra alle dele af samfundet og møder engagerede lærere i et skolefællesskab om at give plads til forskellighed og respektere den enkeltes ret til at være med i fællesskabet og være anerkendt og opleve ligeværd. Enhedsskolen skal fastholdes og udvikles gennem lærernes selvstændige arbejde med at løse opgaven at danne børn til demokratiske borgere og medborgere på alle niveauer og med det fælles bedste for øje. Det gælder både for den nationale borger, unionsborgeren og verdensborgeren.

2. Livslang læring og folkelig oplysning er den stadige udvikling af den almene dannelse gennem dialogen om samfund og det fælles bedste, der ikke kun har økonomisk nytte som mål, men refleksion over livet og de etiske dilemmaer og eksistentielle problemer i det samfund, vi alle skal være ligeværdige i.

3. Holdningsdannelse til myndige mennesker, der indgår i tre forhold:

- i forhold til sig selv som person (individualitet)
- i forhold til samfundet og medmennesket (folk og nation og medborgeren)
- i forhold til verden og verdensborgeren (humanitet og det almen menneskelige)

Mennesket er i kraft af fællesskabet og dannes i fællesskabet.

4. Dannelse ved refleksion over viden, oplysning og forskning kan være en nøgle til en fælles identitet/grundenhed.

5. Fællesskabets forpligtethed bygger på selvbevidste borgere. Uden muligheder for fællesskab intet samfund, der kan rumme forskelligheder på lige fod. Derfor: hvilket samfund vil vi?

Er sammenhængskraften så stærk, at den står i vejen for aflæring af den rene nytte-tænkning?

Hvad er fremtidens svar? En fornyelse af folkeoplysningen, så det bliver både oplivning og oplysning, der grunder sig på undren og dermed sætter eksistentielle problemer til diskussion som del af den almene dannelse til borgere, medborgere og verdensborgere.

Fællesskabet er sat på automatpilot

Af Ove Kaj Pedersen

Den danske befolkning "hænger sammen" mere end i sammenlignelige samfund. Af samme grund har den tabt evnen til at reflektere over, hvad der kan/bør karakterisere det som fællesskab. Folkeoplysningen står overfor en ny og historisk opgave: at frigøre sig fra sit national-historiske grundlag og reformulere sit formål i lyset af nutidens betingelser.

Siden 1990'erne er begrebet sammenhængskraft blevet brugt i mange sammenhænge og med mange forskellige definitioner. Begrebet er omtvistet. For mig er det et udtryk for, at vi i dag lever i en særligt udfordrende periode, hvor fællesskab og sammenhængskraft ikke mere – og slet ikke ensidigt – kan defineres ved at skrive historien bagud. Udfordringen er tværtimod at tænke og udbrede forestillinger om, hvilke fællesskaber vi ønsker i fremtiden, og deltage i institutionaliseringen af disse. Fællesskab er noget, der skal bygges på nye betingelser og ved hjælp af reformulerede værdier. Det er kun delvist – og slet ikke ensidigt – muligt at begrunde nutidens og

fremtidens fællesskaber ved eksisterende historiske erfaringer og veletablerede værdier. Af samme grund er begrebet sammenhængskraft stærkt ideologisk og politisk inficeret. Og hvordan det defineres, siger meget om ens politiske og ideologiske ståsted i den nutidige værdikamp.

Forskellige definitioner på sammenhængskraft

I de fleste nutidige sammenhænge (f.eks. inden for EU) anvendes begrebet i dag om den sammenhæng, der opstår ved, at en befolkning er i arbejde, er tilknyttet arbejdsmarkedet og finder de fleste af deres sociale relationer på arbejdsstedet. Arbejdet skaber sammenhæng, og sammenhængskraft er som sådan en forudsætning for vækst, der igen skaber forudsætninger for velfærd, som igen grunder sammenhængskraft ved kombinationen af vækst og velfærd. Arbejde-vækst-velfærd er den treenighed, som sættes i centrum for regeringernes økonomiske-politikker i EU og i dag udgør den neo-liberalistiske eller ultra-liberalistiske tilgang til spørgsmålet om sammenhængskraft.

Foto: Finn Frandsen

Ove Kaj Pedersen er dansk politolog og professor i komparativ politisk økonomi. Han er bl.a. grundlægger af International Center for Business and Politics (nu Department of Business and Politics) ved Copenhagen Business School - Handelshøjskolen, samt adjungeret professor i offentlig forvaltning ved Aalborg Universitet og tilknyttet Institut for Pædagogik ved Aarhus Universitet som adjungeret professor. Ove Kaj Pedersen har skrevet bøger på adskillige sprog, på dansk senest Den europæiske skrue (2009) og Konkurrencestaten (2011) samt publiceret et stort antal artikler og er bidragyder til International Encyclopedia of Political Science (2011).

Denne forståelse blev introduceret under Nyrup Rasmussen-regeringen i 90'erne og er siden fulgt slavisk af efterfølgende regeringer.

Andre definitioner er i frit omløb. Herunder sammenhæng ved slægtskab og familie, ved religion og kirke, ved geografisk tilknytning og ved sprogligt fællesskab. Disse forståelser knyttes sædvanligvis til konservative eller mere eller mindre religiøst orienterede forestillinger. Begrebet anvendes dog også som af Marianne Jelved (se side 13) om et skæbnefællesskab, hvor historie, værdier og institutioner binder en flerhed af individer til hinanden, ved at den udgør en fælles ramme for forståelse af, hvad der kendetegner dem som nation eller folk og derved gør dem forskellig fra andre. Denne definition karakteriseres sædvanligvis som social-liberal eller national-konservativ.

Verdensmester i sammenhængskraft

Danmark har den højeste sammenhængskraft i verden og er et af de mest homogene samfund, kun "slået af" Sydkorea og Japan. Det er sammenhængskraften, der har gjort det muligt at gå fra velfærdsstat til konkurrencestat uden sværdslag. Danmark er også et af de få samfund, der har formået at "blende" forskellige forståelser af sammenhængskraft,

således at de indgår i en syntese, hvor det at arbejde er en forpligtigelse over for "samfundsøkonomien"; hvor tro og kirke og sprog er blevet en livsform; og hvor det at tilhøre et fællesskab er så selvfølgeligt, at det ikke registreres, ikke giver anledning til undren.

I Danmark lever "vi" som fællesskab uden at vide hvorfor, hvordan og uden at forholde os til, om det er "bæredygtigt". På den baggrund er det min tese: At den danske befolkning "hænger sammen" mere end i sammenlignelige samfund, og at den af samme grund har tabt evnen til at reflektere over, hvad der kan/bør karakterisere det som fællesskab. Med andre ord: Fællesskabet er sat på autopilot.

Det er et meget privilegeret udgangspunkt for diskussionen om sammenhængskraft. Derfor skal vi være forsigtige med at bruge store ord om problemets omfang. Det har været en meget selvkrønde diskussion med for lidt refleksion.

Jeg argumenterer ikke imod "mere sammenhængskraft", men for en åben tilgang til, hvad der skal karakterisere fællesskabet i fremtiden, og er kritisk over for den tilgang, der går ud fra, at fremtidens fællesskab – ensidigt – kan bygge på fortidens erfaringer, på allerede etablerede værdier og på allerede

---

eksisterende institutioner. Der er lydighed og konsensus om fælles værdier, og det betyder, at værdierne ikke bliver udfordret. Denne konsensus og mangel på udfordring indebærer mangel på pluralisme.

Ensretning af samfund og elite

I Konkurrencestaten beskrev jeg, hvordan denne konsensus i de seneste 25-30 år har udviklet sig til en enighed på tværs af partier, organisationer, medier og civilsamfundets institutioner. Og som gør, at vi i dag har skiftet regeringsstyre ud med et teknokratisk styre, hvor det er ligegyldigt, hvem der danner regering og sidder på statsministerposten: Politiken er den samme, problemidentifikationen og visionerne er enslydende. Her er jeg på linje med Lars Bo Kaspersens (se side 33-34) analyse og konklusioner.

Jeg er også enig med ham i, at der i snart mange år er foregået en ganske betydelig ensretning af samfundets mange institutioner, hvorfor uddannelsesinstitutionerne, og måske især universiteterne, er blevet frataget evnen til at være arnested for nye, kreative og pluralistiske tilgange.

Videre er jeg enig i, at det er en lille kreds (elite) af personer, med de samme uddannelser, der indgår i de

samme netværk og deler de samme forestillinger, som dominerer partier, organisationer, medier og kulturbærende institutioner (herunder universiteter) og som derfor også går igen, ligegyldigt hvilke partier der danner regering, ligegyldigt hvem der ejer mediernes (stat eller fonde) og ligegyldigt hvilket parti, ministerium, interesseorganisation, tænketank eller universitet, vi i øvrigt kaster blikket på.

Endelig er jeg enig i den vigtigste af alle pointer: At den nuværende elite ikke repræsenterer klasser eller sociale grupperinger, fordi alle disse er udvandet, eventuelt udraderet af velfærdsstaten, hvorfor eliten kun repræsenterer sig selv. Den er alene forpligtiget over for sig selv og de interne normer, forestillinger og interesser, der holder den sammen.

Folkeoplysningen i en ny historisk periode

Der er ikke nogen periode i moderne dansk historie, hvor så få har domineret den politiske meningsdannelse så meget ved at være så enige som netop nu. Det er her, de største farer lurer for landet, og den største udfordring for folkeoplysningen skal findes.

Hvorfor opstår der eksklusion af f.eks. unge eller indvandrere? Fordi vi er overbeviste om, at vi ved, hvad vi vil, og hvem vi er. Og de andre

---

er anderledes. Derfor synes vi, at de fremmede skal leve lige som os, og de unge skal ind på arbejdsmarkedet lige som os.

Folkeoplysningen består af professionelle. Denne gruppe ser det som deres professionelle opgave at give de ekskluderede mulighed for at blive inkluderet. Men hvorfor er det folkeoplysningens opgave? Hvorfor er I professionelle folkeoplysere? Bygger jeres argumenter og forslag på gode viljer, eller på at I vil sikre jeres organisationer og jeres levebrød?

Vi er nu i en ny historisk periode, og vi har behov for at forny idegrundlaget. Folkeoplysningen står derfor overfor en ny og historisk opgave: at frigøre sig fra sit national-historiske grundlag og reformulere sit formål i lyset af nutidens betingelser for at skabe (bygge fremtidige) fællesskaber.

Det kan kun ske - som Steen Hildebrandt (se side 45) understreger - ved at tage initiativ til, organisere, men også intellektuelt at lede og konkludere debatter, og at gøre det, hvor det gør ondt, volder modstand, og hvor der er mest på spil, men hele tiden på et grundlag, der er baseret på kristendommens ideer om alles ligeværdighed; oplysningstraditionens ideer om ytringsfrihed, tros- og organisationsfrihed; og velfærdsstatens ideer om alles

ret til et liv i frihed med social sikkerhed.

Folkeoplysningen står overfor kræfter, der er betydelige, hvis den vil løse sin nye historiske opgave: Hvordan man udfordrer konsensus, uden at det sker på baggrund af krig, besættelse, økonomisk sammenbrud, sociale konflikter eller ekstremistiske politiske bevægelser, men i en situation, hvor konsensus er dominerende, og hvor det ikke er muligt at finde politiske eller organisatoriske kræfter, der udfordrer til refleksion, til modsigelse eller blot til at analysere situationen? Mere pluralisme end konsensus ønskes. Visionen er et brud med konsensus og en pluralistisk dialog om de dilemmaer, vi står overfor. Vi skal have nye typer af mobilisering og beredskab.

Folkeoplysningen som den frække dreng og som debatsted

Jeg tror, at den proces, som Marianne Jøved har igangsat med Kredsen, skal betragtes som det første af mange skridt. Jeg vil kalde det for den "analytiske" eller den problemudpegende fase. De mange bidrag peger på problemstillinger, der ikke sædvanligvis debatteres; de identificerer udfordringer, der stadig er løst beskrevne; og de peger på muligheder, men gør det ikke på en så konkret måde, at de fører

---

til det næste og operative skridt.

På den baggrund vil jeg være tilbageholdende med forslag til at besvare det store spørgsmål: Hvad så? Jeg vil dog antyde et par forslag: Igangsæt og led debatter. Jeg tror, det er vigtigt at tage initiativ til at debattere problemer, som ikke er *comme il faut* i debatten. I den sammenhæng tror jeg ikke, at medierne i første omgang er velegnede. De er for ensrettede i deres opmærksomhed. Jeg tror heller ikke, at regering/partier/tænketaanke er anvendelige. Også de er låst fast i hverdagens opportunisme (det er i øvrigt påfaldende, hvor mange nye tænketanke og andet der opstår, uden at meningsdannelsen på nogen måde ændrer sig).

På den baggrund er folkeoplysningens egne institutioner, herunder folkeuniversitet, højskoler, oplysningsforbund, ungdomsorganisationer og andre nok alligevel de mest anvendelige. De kan fungere som debatsteder.

Men det er vigtigt i den forbindelse at afprøve anvendelsen af de nye sociale medier for at sprede ideer og konklusioner uden for de traditionelle kredse. Senere kan den første fase afløses af den anden, hvor uddannelsesinstitutioner, herunder og især universiteterne, inddrages.

Det vigtigste er dog dette: At debatten ikke styres fra oven og fra første færd, men rammesættes med det formål at opnå indsigt i nye ideer og forestillinger, i alternative tilgange. Det vil sige: I det hele taget at lade debatten begrunde sig nedefra, men gøre det sådan, at den bliver målrettet og kan opsummeres og konkluderes.

Jeg undskylder den pauvre konklusion. Den viser tilbage til de analyser, jeg og andre i "kredsen" har lagt frem. Landet stander i vånde, fordi det mangler en elite, der kan tænke alternativt og kreativt.

Folkeoplysningen skal kravle ned fra vægten

Af Helga Kolby Kristiansen

Helga Kolby Kristiansen er cand.scient. pol. og højskoleforstander på Silkeborg Højskole. Hun er tillige formand for Folkehøjskolernes Forening og var medlem af Undervisningsministeriets højskoleudvalg fra 2004 samt medlem af Undervisningsministeriets folkeoplysningsudvalg fra 2010. Helga Kolby Kristiansen er desuden medlem af styrelsen i Folkekirkens Nødhjælp. Helga Kolby Kristiansen var formand for FDF i 16 år, som den første kvinde på den post. Hun blev beskrevet som en, der værner om FDFs kirkelige profil og endvidere som børnenes ambassadør. Helt i tråd med hendes plads i Børnerådet fra 2002-2006.

Har folkeoplysningen i for høj grad selv accepteret nyttebetragtningerne? Er vi kravlet op på vægten, fordi vi ved, at det giver pote hos politikere og på finansloven, hvis vi kan levere en kiloprís på vores produkter? Der er brug for en uddannelsesforståelse, der respekterer og værdsætter det umålelige som havende værdi, for det er jo det, der får os op af stolen i en tro på, at verden lader sig bevæge.

“Udfordringerne for Danmark løses ikke ved at gøre Danmark til en konkurrencestat. Tværtimod,” skriver Marianne Jelved (se side 12). Man kan håbe, at Mariannes udsagn er stenen, der får ringene i vandet til at brede sig. At der begynder at brede sig en metaltræthed over påstandene om, at Danmark skal være verdens rigeste og bedste til alt muligt. At vi i udviklingen af det danske velfærdssamfund igen får øje for at tænke i fællesskabstermer og ikke alene i konkurrencetermer.

At det vil gå op for os, at konkurrencestaten sætter værdier over styr, som har været grundlæggende for vores selvforståelse som samfund:

- et samfund, der satser på eliten, står i fare for at opgive mangfoldighed som en værdi
- et samfund, der satser på rigdom, må opgive lighed som et ideal
- et samfund, der satser på test og konkurrence, kommer i længden til at opleve de svage som en belastning

Værdier og velfærd

Værdier er ikke noget, der bare er, og som vi bare har. Værdierne kan ikke fastholdes i festtaler, men bliver konstant til i den måde, vi lever, ja også kæmper med hinanden på. Sammenhængskraft skabes ikke gennem en fælles angst for, “at kineserne kommer”, men gennem en konstant folkelig debat om de samfundsmæssige værdier og gennem en historisk bevidsthed om, at det danske samfund bygger på frihed til det fælles bedste.

Man kan også håbe på, at vi er ved at bundvende i synet på velfærd som borgernes målbare rettigheder, som gør velfærd til noget, der kan dokumenteres og evalueres med forbrugerens ret til at klage. Demokratisk deltagelse bliver dermed reduceret til at kontrollere, om jeg

---

har fået det, jeg er blevet lovet. Men hvis samfundsynet gælder frihed til det fælles bedste, er velfærd meget andet, end hvad vi kan omsætte i økonomiske goder. Velfærd rummer også tillid, tryghed, gensidig accept og respekt for forskelligheder, samfundssind, ja, alt det, der kitter et samfund sammen, så vi kan kalde det et velfærdssamfund.

Eksistentiel friværdi

I dag synes det også som om, at vi pakker velfærd ind i en bevaringsretorik. Velfærd er noget, vi skal bevare, og ikke længere noget, vi skal udvikle eller kæmpe for og om, og midlet er som nævnt at sætte alt på en vægt og finde kiloprisen.

Det selvkritiske spørgsmål til den etablerede folkeoplysning er, om vi ikke også i (for) høj grad selv har accepteret nyttebetragtningerne. Er vi kravlet op på vægten, forstået på den måde, at vi har lært os, at det giver pote hos politikere og på finansloven, hvis vi kan levere en kilopris på vores produkter? Vi ved, at hvis vi kan dokumentere, at et højskoleophold fører til uddannelse eller medfører "hurtigere igennem" og færre studieskift, så åbnes der flere døre, end hvis vi taler om det, der er højskolernes faktiske opgave, nemlig livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse. Når Dansk Industri uafledigt

taler om efterskoleophold og højskoleophold som spild af tid og ressourcer, så tæller en mulig værdisættelse af et dokumenterbart højskoleophold bedre, end hvis vi taler om eksistentiel friværdi, livsduelighed og medborgerskab.

Samfundsdebat som søbema

Udfordringen er, om folkeoplysningen bredt set er i stand til at finde platforme for samtaler om, hvilke værdier velfærdssamfundet skal hvile på. Om folkeoplysningen, som Troels Mylenberg (se side 48) siger, kan bidrage til at bringe den offentlige samtale tilbage til folket. Et godt og stærkt udtryk.

Det er som om, at vi har fået vendt demokrati og folkestyre på hovedet.

Det danske samfund har hvilet på, at demokratiet groede nedefra. Når Grundtvig i sangen "Er lyset for de lærde blot" skal udlægge, hvad "lyset" er, så er det ikke de lærdes tale, ekspertudtalelser eller politikerbeslutninger. Nej, det er "ordet i vor mund." Det er samtalen. Det er det, vi siger til hinanden, når vi forsøger at tolke både vores egen og den fælles tilværelse.

Demokrati og folkestyre gror nedefra. Vi har i Danmark fastholdt en tanke om, at det er den brede underskov, der giver den stærkeste skov. Demokratiet hviler

---

på respekten for, at folket kan tænke selv og har en stemme.

Derfor er jeg også enig, når Troels Mylenberg (se side 46) peger på, at der er sket en degenerering af den offentlige debat med en udpræget mangel på tillid til, at folket kan tænke selv. Når TV-Avisen tre dage før statsministerens nytårstale "lover" seerne, at flere politiske kommentatorer og kendte politikere står parate til at vejlede os igennem talen, er det udtryk for en total respektløshed og mangel på tillid til, at folket er i stand til at tænke selv.

Vigtige politiske udmeldinger og samfundsmæssige anliggender udsættes igen og igen for mediernes stavblender, så vi får det hele som søbemad, og som seer sidder man tilbage med et totalt ligegyldigt "nåh" og fornemmelsen af, at folkestyret ikke længere behøver et folk, og det er et dårligt udgangspunkt for at tilbageerobre den folkelige debat.

Forsvar for dagligstuens hygge

Lene Andersen (se side 25) har det skarpe skyts fremme, når hun karakteriserer dansk folkeoplysning som "navlebeskuende og tilbagelænet", drænet for fremtidsvisioner, siddende fast i et romantisk grundtvigsk hængedynd. Herudover kolporterer Lene en opfattelse af, at dansk

folkeoplysning ikke har en eneste international samarbejdspartner. Det sidste kan tilbagevises som ukorrekt, idet både efterskoler, højskoler og oplysningsforbund arbejder internationalt, og højskolerne har gennem mange år haft internationale elever. Så det udsagn er let at lægge død, men hvad med det første udsagn?

Er der noget om snakken? Der kan ganske givet let findes både støv og kedsommelighed i den etablerede folkeoplysning, og der er heller ikke tvivl om, at de folkeoplysende institutioner og foreninger selv bærer en del af ansvaret herfor, men det er for snævert at betragte folkeoplysning som lig aftenskoler og højskoler.

Folkeoplysning bør også forstås som et perspektiv på folkets rolle i et folkestyre, hvor folket "oplyser sig" for at kunne tage vare på egen og den fælles tilværelse. Folkeoplysningen rækker dermed ud over institutioner og foreninger og er en fælles folkelig udfordring til at skabe bindeled mellem individ og samfund, borger og stat og til at bygge bro mellem borgere på tværs af individuelle og kulturelle forskelle. Lene Andersen (se side 26) fremhæver det oplyste, dannede og vidende menneske som folkeoplysningens ideal i modsætning til de "sociale analfabeter", som snakker og hygger Danmark til døde, men

---

det er netop denne sidste kategori, jeg møder nogen af på hvert eneste elevhold, og som efter 4 måneder fremhæver dagligstuen hygge og snak med andre unge (som de vel og mærke ikke selv har valgt) som det, der bidrog til, at de lærte at tænke selv med tanke for andre. Fra en højskolehverdag med dens megen snak ved jeg derfor:

- at værdier bliver til i den måde, vi lever og snakker med hinanden på
- at mennesker evner at tænke i helheder og handle ansvarligt
- at det fælles hverdagsliv kaster perspektiver på det fælles samfundsliv.
- at "folkeoplysning" kan gro frem nedefra.

Det er også herfra, jeg har troen på, at "det ligegyldige nåh" ikke behøver at være sidste svar.

Folkeoplysningen skal motivere

Pernille Vigsø Bagge (se side 54) taler om en "folkeoplysning, der rækker langt ind i familiens liv". Eksemplerne, som Pernille nævner, ser jeg som værende helt i tråd med klassisk folkeoplysning om, hvordan viden netop kan kvalificere vores liv både som individer og som samfund, men i min forståelse går folkeoplysningstanken tabt, når oplysningen eksempelvis skal "stille større krav til forældrene" og "sikre" ordentlige

sengetider.

Det, folkeoplysningen kan og skal og har som sin fornemste opgave, er at motivere og kalde på lysten til at forandre eget liv. Viden er vigtig, men det er motivationen, der skaber eftertanken og lysten til forandring.

Menneskets potentiale

Når unge har svært ved at komme i gang med en uddannelse eller dropper ud, er svaret fra alle sider, at de bare skal sættes på det samme lyntog. Daglig læsning og min egen hverdag fortæller, at velbegavede og velformulerende unge sidder med et selvværd i minus. De frygter lyntogets fart, men da det jo ikke er dem, der kontrollerer farten, sætter nogen af dem den selvdestruktive kontrol ind. Men et rigt samfund, der konstant udtrykker negative forventninger til sine unge i form af pisk, tale om spildtid og negative økonomiske konsekvenser, er et samfund, der i angst for at miste sin rigdom, har mistet tilliden til fremtiden.

Der er i høj grad brug for en solidaritet med unge, der udtrykker, at et menneskes potentiale ikke kun er identisk med dets evne til at betale skat.

Ingen er i tvivl om, at faglighed og målrettedhed er vigtig i al uddannelse. Ingen er heller i tvivl om, at solid uddannelse er en nødvendighed i en globaliseret verden

---

og en vigtig del af den danske velfærd, men når vækst alene synes at være målet, vil det så ikke altid være økonomiske konjunkturer, der får det sidste ord, og det enkelte individs potentialer og talenter må rette ind?

Når vi forsvarer og begrundede uddannelsestænkning i et kapløb om økonomisk vækst, som vi tilsyneladende ikke kan sige fra overfor, må man også her spørge, om ikke vi alle kører med et tog, vi ikke kan styre.

Men – og det er det afgørende – hvis vi fastholder en tro på, at demokratiet vokser nedefra, må vi også holde fast i, at uanset hvor komplekst og uoverskuelig

udviklingen ser ud, beror den på menneskelige beslutninger og handlinger.

Det betyder, at uddannelse kan være mere end kompetenceudvikling. Det kunne være, at der var andre svar. F.eks. at vi prioriterer dannelse og uddannelse af myndige samfundsborgere ligeså højt som erhvervsmæssige kompetencer og snæver vækst og velfærdstænkning. En uddannelsesforståelse, der ikke kun har øje for kilo-isen, men respekterer og værdsætter det umålelige som havende værdi, fordi det som oftest er det, der får os op af stolen i en tro på, at verden lader sig bevæge – på trods af alle odds.

Grundtvig, Kold og 1864

Af Lene Andersen

Da repræsentanter for den danske folkeoplysningsverden var samlet for at forny sig, gæst, hvem alle talte om? "Hvad var det, Grundtvig gjorde?" eller "Vi må tilbage til 1864 og se, hvad det var, der skete der!". HAL-LOOOOO!!! Det 21. århundrede kalder dansk folkeoplysning!!!

Findes der nogen, der har gjort større skade på Danmark end N.F.S. Grundtvig? Det gør der jo nok – Chresten Kold er en af dem – men Psalmedigteren kommer immervæk højt på ranglisten.

Det rykker i Sverige

Mens jeg skriver dette, sidder jeg i Stockholm. Jeg har lige været til Limmud i weekenden, en jødisk folkeoplysningsbevægelse, der har 30 år på bagen og har spredt sig fra England til jødiske menigheder over det meste af verden. Fra lørdag eftermiddag til søndag aften var vi cirka 700, hovedsagligt jøder, forsamlet til i alt 77 foredrag, debatter, studiekredse og forelæsninger. Typisk ligger der 7-8 sessions samtidig, så det siger sig selv, at man kommer til at gå glip af mindst 65 spændende sessions på sådan en intens weekend.

Over halvdelen af programmet er på engelsk, og dertil kommer, at jøderne i Sverige, ligesom jøderne i den øvrige del af verden, kommer alle mulige steder fra. En betydelig del af deltagerne, inklusive jeg selv, taler altså et mere eller mindre gebrokkent svensk eller deltager på engelsk.

Limmud er opfundet, organiseret og drevet af græs-rødder, og med undtagelse af nogle enkelte hot-shot forelæsere og debattører fra USA og Israel bidrager alle på frivillig basis. Desuden er der en miljøfilosofi bag hele konceptet, så man så vidt muligt vælger bæredygtige og CO2-venlige løsninger, hvilket dog i praksis er vanskeligt, fordi maden både skal være kosher, og prisen for deltagelse skal holdes så langt nede, at alle kan være med.

Dagen efter mødtes jeg i en helt anden anledning med generalsekretæren for en af de store folkelige organisationer i Sverige. Vi taler om bildning vs. utbildning, og han siger noget i retning af: Bildning är jättestort för tiden! Det diskuteras och forskas i bildning över hela världen just nu och folk ser mot Skandinavien. Till exempel på Humboldt

Foto: Jakob Boserup

Lene Andersen er forfatter, forlægger og satiriker samt civiløkonom og ufærdig teolog. Hun sad i Værdikommisionen, udpeget af Per Stig Møller. Lene Andersen debuterede som forfatter i 2005 med den første bog i serien Baade-Og. Derudover har hun blandt andet skrevet Det åbne samfund og dets venner – et svar til Stéphane Hessel, Frihed og demokrati – hvor svært kan det være? samt Demokrati-håndbog. Lene Andersen igangsatte i 2010 wiki-projektet democracy-handbook.org, hvor ideen er at tilbyde gratis information om demokrati til hele verden. Lene Andersen har modtaget Ebbe Kløvedal-Reichs Demokratistafet 2007 og Døssingprisen 2012.

Universitetet i Tyskland finns det forskare som är intresserade av det här. I Sverige har även politikerne upptäckt att vår utbildning inte funkar därför att vi har kastat bort bildningen.

Det rykker altså ude i den store verden på oplysningsområdet, på folkeoplysningsområdet, og hvad angår den personlige dannelse. Det rykker i Sverige, og dannelse er hot!

Navlebeskuende snak

I august inviterede Kredsen repræsentanter fra den danske folkeoplysningsverden til tre dage på Grundtvigs Højskole for at snakke (jeg skriver med vilje ikke diskutere) dannelse og folkeoplysning.

Magen til navlebeskuende og tilbagesynet forsamling skal man da lede længe efter! I løbet af de tre dage mødte jeg ikke en eneste person med udenlandsk baggrund. Jeg oplevede ikke en eneste, der fortalte om noget, de havde lært i udlandet. Ikke en eneste, hvis organisation benyttede sig af nettets muligheder for undervisning og dialog. Ikke en eneste, som havde en vision for fremtiden; hverken for sin egen organisation, det danske samfund eller civilisationen som helhed.

Under den afsluttende snak spurgte jeg, om der var nogen, der havde udlændinge

i deres bestyrelse. Det blev jeg så belært om, at det må man ikke have ifølge dansk lovgivning. Nå, men der var da en enkelt organisation, som havde en immigrat fra Ungarn i bestyrelsen. På spørgsmålet om, hvem der havde samarbejdspartnere i udlandet, var der larmende tavshed bortset fra Grundtvigsk Forum, som fortæller om Grundtvig i Rusland.

Da vi specifikt kom ind på, hvordan folkeoplysningen kan forny sig, gæt hvem, alle talte om! "Hvad var det, Grundtvig gjorde?" eller "Vi må tilbage til 1864 og se, hvad det var, der skete der!" Lød indlæggene fra salen. Når dét ikke var nok, blev Luther hevet frem. HALLOOOOO!!! Det 21. århundrede kalder dansk folkeoplysning!!!

Hygge med dem, vi ligner

I Danmark kan vi godt lide at hygge os, og det plejer vi at se som en kvalitet. Men hygge handler ret beset om at finde sammen med dem, der tænker præcis som en selv, bekræfte hinanden i, at man er vidunderlige, og lukke alle dem ude, der er anderledes eller mener noget "forkert". Hyggen går ligesom i stykker, hvis der sidder nogen, der ikke er magen til en selv. Man bliver tvunget til at tænke og anstrenge sig, man risikerer at skulle ændre sine holdninger, ja, man kan måske endda opdage, at man ikke ved nok eller har taget fejl.

Grundtvig og Kold har gjort Danmark til en snakkeklub, hvor de formelle kundskaber og udsynet har måttet vige pladsen for den meningsgivende beretning og den hyggelige stemning. Desuden har velfærdsstaten frataget os den moralske pligt til at tage hånd om og omgås vanskelige familie-medlemmer, så vi kan tillade os at fryse dem ude, der ikke bidrager til hyggen.

De manglende kundskaber og det økonomiske sikkerhedsnet har med andre ord gjort danskerne til sociale analfabeter, fordi vi kun er vant til at omgås dem, der er ligesom os selv, og som bekræfter os i, at vi er vidunderlige. Eller for at citere Ove Kaj Pedersen (se også hans indlæg her i bogen side 15) fra hans oplæg på Højskolen: Der er simpelthen så meget "sammenhængskraft" i det her land, at ingen andre kan komme ind.

Både viden, dannelse og holdninger, tak!

Det ville naturligvis være lige så skrækkeligt, hvis vi havde

skilt os af med samtalen og det personlige, og vi udelukkende rummede fakta og formelle kundskaber. Men der er en grund til, at vi har så store integrationsproblemer i Grundtvigs fædreland: Mere end hvert andet barn i Dannevang forstår hverken en halv- eller helkvædet vise og aner derfor ikke, hvordan man konverserer og omgås folk med en anden kulturbaggrund. Så er det meget lettere bare at vende ryggen til folk og sige, at vi først gider lukke dem ind i fællesskabet, når de på egen hånd har fundet ud af at blive præcis som os.

Det oplyste og dannede menneske er netop både oplyst og dannet; man har både en vidensbase og personlige egenskaber og holdninger, som komplementerer hinanden og skaber et helt individ. Det hele individ formår netop samtalen, fordi der er noget substans bag ytringerne. Uden denne substans bliver ordvekslingen kun til snak, men med substans har man værktøjet til at udvide sin horisont.

Loke og Tor

Af Lene Andersen

Jeg tør slet ikke tænke på, hvad et krav om dansk folkeoplysning i hjemmet kunne medføre af overvågede biblioteks-, bondegårds- og teaterbesøg samt andre mærkværdigheder, der skulle trækkes ned over hovedet på sagesløse immigranter og danskere, som ikke passer ind i idealdanskerens billede af idealdanskeren.

Der er stor forskel på at være individualist og egoist; der er også stor forskel på at være en engageret medborger og kollektivist. Ligeledes er der langt fra at mene, at oplysnings- og dannelsesniveaulet generelt er for lavt, til at ville påtvinge folk oplysning og dannelse i deres eget hjem, som Pernille Vigsø Bagge (se side 54) skriver om.

Vejen frem må være at gøre både den formelle og uformelle undervisning så interessant, pirrende og tilgængelig, at alle føler sig velkomne og har lyst til at deltage. Folkeoplysningen i Danmark må også forny sig og tage udenlandske tanker, ideer og undervisere ind, så immigranter oplever, at vi andre er interesserede i, hvad de har at bidrage med. Vi må som danskere lære at indse,

at det, der er dansk, ikke nødvendigvis er svaret på alt eller endsige det bedste svar. Vi har en opgave i at udvide vores horisont.

Det danske lillebror-kompleks

På et jødisk folkeoplysningsseminar, Limmud, (se artiklen Grundtvig, Kold og 1864) render jeg ind i en amerikaner, som har boet 30 år i Sverige og som ofte er i Danmark i forbindelse med sit arbejde. Han morer og undrer sig en del over nogle af de små forskelle, der er mellem danskere og svenskere. For eksempel forekommer det ham umådeligt mærkværdigt, at det i Danmark er sådan, at det er et kvalitetsstempel i sig selv, når noget er dansk. Det er, siger han, som om: "Dansk er det samme som godt, og ikke-dansk er det samme som dårligt. I Sverige er det lige omvendt: Hvis nogen siger 'Er det ikke lidt 'svensk' det der?' så betyder det, at det virker provinsielt. Det virker også som om, danskerne opfatter svenskerne som en lille smule dumme." – Det sidste ved jeg ikke, om jeg kan give ham ret i; jeg tror mere, at vi har et lillebror-kompleks i forhold til svenskerne og forsøger at kompensere for det på en

---

eller anden måde, men dét med det danske som ubetinget kvalitetsstempel har han jo ret i.

Danskernes rugbrødsfascisme

I maj 2012 publicerede antropologen Martha Sif Karrebæk en undersøgelse af det, der i pressen bl.a. blev omtalt som danskernes rugbrødsfascisme: Danske skolelærere kunne ikke acceptere, at indvandrerbørn havde hvidt brød med i madpakken. Det eneste sunde at spise til frokost er nemlig (dansk) rugbrød! Jeg har fundet artiklen på nettet og plukket nogle citater; det drejer sig om børn og lærere i en 0. klasse i København. Enjoy:

In general, teachers did not comment on whether the children finished all of their food or in which order they consumed it. There were, however, notable exceptions to this. Some items were treated as entirely inappropriate, for example, sweets, fruit yoghurts and fruit juice, and children were not allowed to consume them at all. Food items other than rye bread, fruit and raw vegetables had an ambiguous status, and if children brought rye bread as well as other foods—white bread, pizza, ethnic dishes, a cookie—they would be instructed to finish the rye bread before eating these. In fact, they were encouraged not to eat the

other items as the teachers said, for instance, “see if you are still hungry afterwards.” White bread was both much discouraged and allowed: children were allowed to eat it—after having received a reprimand—if they did not have any rye bread, or if they had already consumed some “sufficient” quantity of rye bread. (...)

The superior value of rye bread was emphasized in the classroom on a daily basis when teachers inspected children’s lunch-boxes and evaluated what they ate. Teachers also frequently asked parents to provide the children with rye bread rather than white bread; here (in translation) from a newsletter: “And a reminder: Remember the rye bread in the lunch-boxes!!!” (22/1). On another occasion the teacher announced with great enthusiasm to the class that the day before “we all brought rye bread.” She was so surprised and content that she put up a message on the electronic bulletin board to inform parents.

Idealdanskerens billede af idealdanskeren

Jeg tør derfor slet ikke tænke på, hvad et krav om dansk folkeoplysning i hjemmet kunne medføre af overvågede biblioteks-, bondegårds- og teaterbesøg samt andre mærkværdigheder, der skulle trækkes ned over hovedet på sagesløse immigranter og

---

danskere, som ikke passer ind i idealdanskerens billede af idealdanskeren.

Et af de meget store privilegier ved at bo i Danmark er, at vi har solide døre, og at man kan lukke dem bag sig. Eller som, nå ja, Grundtvig sagde: Frihed for Loke såvel som for Tor.

Jeg vil i den sammenhæng vove at påstå, at Tor indtog betydelige mængder rugbrød, når han satte sine to gedebukke til livs. Loke,

derimod, spiste udelukkende kebab-pizza med ufattelige mængder hvidløg og chili-olie, og dertil drak han sød, sød mynte-the.

Kilde: Karrebæk, M.S. *“What’s in Your Lunch Box Today?: Health, Respectability, and Ethnicity in the Primary Classroom”* <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1548-1395.2012.01129.x/full>

Når mange kan meget og ingen for lidt

Af Lene Andersen

Dannelses- og uddannelsesidealet er blevet til en snakkeklub, hvor de formelle kundskaber har mistet deres status, og hvor de bedste begavelser systematisk socialiseres til middelmådighed i skolesystemet. Der mangler en intellektuel overbygning, som kan pege fremad og tænke kvalificeret nyt.

Kredsen er taget på Grundtvigs Højskole for at snakke om dannelse og folkeoplysning med folk fra branchen (se artiklen Grundtvig, Kold og 1864). Da vi ankommer og dårligt nok er trådt inden for i vestibulen, udbryder en af mine meddeltagere begejstret noget i retning af "Ih! Der er altså et eller andet over at komme på sådan en højskole! Stemningen er der lige med det samme!"

Jeg har aldrig været på højskole – jo, Handelshøjskolen, men det er jo noget helt andet. Det samme er min følelse lige inden for hovedindgangen til Grundtvigs Højskole; ti år som elev på en friskole og ti år som KFUK-spejder med deraf følgende spejderlejre to gange om året har sat sig dybe spor i mit nervesystem.

Derfor er min første reaktion i døren akut skole- og lejr-kuller og "Oh, fuck! Skal vi også synge Kumbaya foran pejsten?"

Dyrkelse af middelmådigheden

Dansk undervisning er som regel de jævne begavelers triumf, og er man ikke udstyret med en sådan, kan kollektive seancer her til lands være noget af en udfordring. Det er dog i bund og grund blot Grundtvigs dannelsesprojekt, der er lykkedes: "Langt klogere folk er der sagtens om land end her mellem bælte og sunde. Til husbehov vi dog har vid og forstand, vi vil os til guder ej grunde."

Denne dyrkelse af middelmådigheden skrev han i 1820, og første vers i samme sang er nok mere kendt "Langt højere bjerge så vide på jord (bla-bla-bla) ved jorden at blive, det tjener os bedst." Senere tog H.V. Kaalund over med "På det jævne, på det jævne" i 1872, og Lille-Palle fortsatte med "Flyv ikke højere end vingerne bær' " i Giro 413. Det interessante ved Grundtvigs fremhævelse af den mådelige fatteevne og den

---

undseelige præstation er, at den er fra 1820, lang tid inden 1864, der normalt betragtes som skæbneåret for vores nationale selvforståelse og vores mærkværdige kombination af storhedsvanvid og mindreværds kompleks. – mMen vi havde selvfølgelig også lige fået stryg af englænderne og var gået statsbankerot i 1813.

Eliter på alle niveauer

Marianne Jelved (se side 12) fremhæver den særligt danske omstændighed, at vi har "elite på alle niveauer", og tænker i den forbindelse på, at vi har et samfund, hvor der er plads til alle, og at vi har gode uddannelser på alle niveauer af samfundet. Udtrykket "elite på alle niveauer" kommer oprindeligt fra en rapport udarbejdet af Mandag Morgen og High Performance Institute og ses her som en præstationsmålsætning snarere end en samfundsegenskab. I deres arbejde fokuseres på tre områder: Elite i erhvervs livet, i sport og i kunst, og elitepræstationen i hvert af de tre områder handler om perfektionisme, vedholdenhed og kreativitet.

Det interessante ved Jelveds tolkning af "elite på alle niveauer" og Mandag Morgens "elite på alle niveauer" er, at de komplementerer hinanden. Mandag Morgens "epan" er et værktøj, men det er goldt og rummer hverken ånd eller

etik. Jelveds "epan" er ånd og etik, og i det omfang det tillige er grundtvigsk, er det næppe noget værktøj. Udfordringen i Danmark er, at arven fra Grundtvig og Kold har gjort dannelses- og uddannelsesidealet til en snakkeklub, hvor de formelle kundskaber har mistet deres status, og hvor de bedste begavelser systematisk socialiseres til middelmådighed i skolesystemet.

Konsekvensen er, at vi har elite på alle niveauer, undtagen i toppen. Hvilket har den konsekvens, at der mangler en intellektuel overbygning, som kan pege fremad og tænke kvalificeret nyt. Troels Mylenberg (se side 46) har derfor fat i den lange ende, når han rejser spørgsmålet om at vurdere holdningers og meningers kvalitet. Det er på tide, at vi tager os selv seriøst og kommer i gang!

Videnskaben og det folkelige fællesskab

Helga Kolby Kristiansen (se side 20) er bange for, at højskolerne skal måles og vejes, og Carl Holst (se side 41) længes efter bragesnak. Hvor er visionerne henne i det?

Hvor ville det dog være befriende, hvis sigtet med højskolerne blev så meget højere og større, at de gik foran udviklingen i stedet for at følge den. Så ville de traditionelle målestokke slet ikke kunne rumme den dagsorden,

---

som blev sat fra højskolernes side, og målestokkene ville automatisk være nødt til at blive lavet om.

Lige så befriende ville det være, hvis bragesnakkerne fik udvidet deres horisont, og snakkehoveder og eksperter fik nogle aha-oplevelser i hindandens selskab. Den opgave kunne passende ligge hos højskolerne.

Ikke mindst ville det være fantastisk, hvis Højskolen 2.0 gik hen og blev broen mellem den seneste videnskab og det folkelige fællesskab. En forudsætning for fremtidens demokrati er, at den brede befolkning kan forstå den udvikling – ikke mindst den teknologiske udvikling – som er i gang, og som kommer til at vende op og ned på stort set alt, hvad det indebærer at være menneske. Hvor er genteknologien og vores civile rettigheder på internettet i 2030 for eksempel?

Hellere Holberg end Grundtvig

Ingen tvivl om, at Grundtvig

har fat i den moralsk set lange ende, når han skriver "Og da har i rigdom vi drevet det vidt, når få har for meget og færre for lidt." i ovennævnte sang fra 1820, men vi mangler en Nietzsche, der kan give os et los i røven.

Hvis det partout skal være dansk, er der den mulighed at gribe fat i Ludvig Holberg, men ham har vores grundtviganske bondehjerner, almene uvidenhed og generelle mangel på udsyn reduceret til en komedie om Jeppe på bBjerget. Dette til trods for, at det faktisk var Holberg, der introducerede Oplysningen i Danmark. – ifølge Georg Brandes introducerede han tillige Renæssancen, for Danmark befandt sig stadig i Middelalderen, indtil Holberg bragte de sidste 400 års europæiske udvikling til København i 1700-tallet.

Tillad mig derfor at forkorte og opdatere Grundtvig:

*Langt dybere tanker og højere mål
På skrift og ikke så mundtlig'
Så udbring for fa'en en visdommens skål
Hold op med at vær' så vankundig!
Men spar mig for regnearks-idioti
Og skab noget or'nligt af rigtig værdi!*

*Surprise me med værker, der emmer af ånd
Med humor der kruser min mundvig
Med håndværk der kræver en uddannet hånd
Mer' IT og langt mindre Grundtvig.
For da har i sandhed vi drevet det vidt
Når mange kan meget og ingen for lidt*

Hvem skal styre Danmark? Eliten?

Lars Bo Kaspersen er cand.scient.soc., Ph.d., MA, professor i politisk sociologi og komparativ politik samt institutleder ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Han har forfattet en lang række bøger og artikler om sit forskningsfelt: *Problemstillinger af socialteoretisk og politisk teoretisk karakter, og han har blandt andet rejst en kritik af demokratiets tilstand efter årtusinde-skiftet.*

Han modtog Sven Henningsen-prisen for bogen *"Klassisk og moderne politisk teori"* fra 2009. Lars Bo Kaspersen er desuden foredragsholder og optræder i medierne som kommentator og analytiker.

Af Lars Bo Kaspersen

Danmark befinder sig i den største politiske ledelseskriser siden 1864. Demokratiet burde sikre innovation, men det er blevet elitens redskab til fastholdelse af sin egen magt, og Danmark står i dag uden visionært politisk lederskab. Den herskende klasse må erkende sin begrænsning og begynde forfra.

Min tese er, at Danmark befinder sig i den største politiske ledelseskriser siden 1864. Udfordringerne i 1914, 1940 og i 1970'erne bestod i at bygge de rette broer mellem en række klasser, partier og organisationer. Hertil var vi godt hjulpet af en række institutioner, som kunne understøtte processer, der skabte den nødvendige konsensus og de rette alliancer.

Problemet i dag er:

- 1) Vi har ingen klasse, der alene eller i alliance med andre kan håndtere det politiske lederskab;
- 2) Vi mangler en innovationsvision der sætter os i stand til at håndtere det uforudsigelige og
- 3) Ledelsen af de fleste offentlige og private organisationer er alt for kortsigtede.

Klasserne, der blev væk!

De sidste 20-30 år har været karakteriseret af de organiserede klassers opløsning. Tidligere havde vi et partisy-stem, hvor partierne repræsenterede en række klasseinteresser særligt i forhold til spændingsforholdet mellem kapital og lønarbejde og den økonomiske fordeling af ressourcer i landet generelt.

Sideløbende med partierne – og de centrale var Venstre, de Konservative, Socialdemokratiet og det Radikale Venstre – fandtes i samfundet en række organiserede særinteresser i form af de store fagforbund, DA, Landbrugsrådet m.fl. Det bemærkelsesværdige ved Danmark siden 1870'erne var det stigende antal af institutioner, der muliggjorde et samarbejde mellem disse partier og organiserede særinteresser. Disse institutioner faciliterede kommunikation, koordination og politikudvikling mellem de centrale politiske og økonomiske aktører. Denne struktur er brudt sammen.

Den herskende klasse

Det bemærkelsesværdige er, at partitoppen i de forskel-

---

lige partier og ledelseslagene inklusiv rådgiverstaben i de mange interesseorganisationer i stigende grad ligner hinanden på tværs af partifarve og særinteresser. Partier, interesseorganisationer, den offentlige forvaltning og endda også flere og flere private virksomheder befolkes af den samme klasse af mennesker med samme uddannelsesbaggrund og samme indkomst (med visse variationer). Det indebærer, at alle er formet af det samme udsyn og perspektiv på verden, som gymnasium og en kandidatgrad fra et dansk universitet giver. Nogle kalder denne klasse DJØF-lassen, men det er næppe en præcis betegnelse.

Faktisk er det slet ikke en klasse, da klassebegrebet bruges til at betegne mennesker, der har samme placering i forhold til produktionsmidlerne eller på markedet. Denne gruppe – eller med Marx' term den 'herskende klasse' – har sin fællesidentitet ved samme skoling ofte i form af en samfundsvidenskabelig uddannelse fra universitet eller handelshøjskolen, som overordnet set har podet disse sidste generationer med samme blik på verden.

Derfor er der kun marginal forskel på SF og Venstre eller de Konservative og Socialdemokratiet. Ledelseslagene i partier, interesseorganisa-

tioner, den offentlige sektor, de større private virksomheder og såkaldt "tænketanke/analyseenheder" består af de samme mennesker, og det er helt bogstaveligt. Standsetik eller politisk overbevisning er ikke længere en blokering for en karriere i de elitære og politisk set indflydelsesrige organisationer i Danmark.

Den viljeløse elite

Vi har fået en større, bredere og mere homogen elite, der i politisk forstand kun er afhængig af det øvrige Danmark, når der skal tælles stemmer. Og det er uheldigt! Netop denne demokratiske mekanisme, som burde sikre innovation i form af politisk kamp og konfliktende synspunkter, er blevet til elitens redskab til fastholdelse af sin egen magt. Og det allerværste er, at den nuværende elite ikke magter og måske heller ikke ønsker politisk lederskab for det ville nødvendigvis indebære, at egen magtposition skulle sættes på spil!

Politisk lederskab kræver nøgtern analyse, mod, vilje og innovationsvisioner. Og ingen af delene er til stede i dagens Danmark. Vi har på tværs af partiskel fået en elite, der kun interesserer sig for marginale ændringer for derved at sikre status quo og fastholdelse af egen magt.

Ny ledelsesstrategi

De sidste 15-20 års poli-

---

tikudvikling har dog ført én afgørende og alt andet end marginal ændring med sig: For at sikre sin magt har man radikalt ændret den demokratiske kultur og nedtonet – og endda til tider opgivet – en forhandlingsstrategi med civilsamfundets interessegrupper. Vi har i stigende grad set, hvordan regeringen og staten direkte intervenserer i samfundet med ny lovgivning, cirkulærer og direktiver – uden en reel dialog med organisationer, foreninger og borgere først.

Resultat: marginalt eller ingen forbedring af kvalitet og ingen fremadskuende innovationsfremkaldende tiltag. Tværtimod har resultatet af de tilstræbte institutionelle forandringer været stigende konformitet og undermineringen af tillid mellem ledelse og ansatte i den offentlige sektor og mellem borgere og offentlige institutioner.

Uden visionært politisk lederskab

Det reelle problem ved denne udvikling er, at Danmark i dag står uden visionært politisk lederskab. Arbejderklassen, som en gang af Marx blev kaldt historiens forandrende kraft, findes ikke længere som en kraft og som påpeget ledes den sidste rest af arbejderklassen af en elite, der ligner andre ledelseslag til forveksling. Periodisk har nogen måske håbet på det private

erhvervslivs ledere som historiens sande forandringskraft, og ind i mellem har en erhvervsleder trådt frem med ideer, der vidner om mod og som ikke udtrykker en snæver særinteresse for erhvervslivet. Eksempelvis har en del prominente ledere fremstået som de mest visionære i forhold til Danmarks position i EU, til immigration og til efterlønsproblemet. Desværre reduceres håbet til denne gruppe, når der skal drøftes fremtidens fossilfri samfund, skattepolitik eller miljørestriktioner. Så er signalerne af en sådan karakter, at det er vigtigt at erindre om, at en økonomisk stærk klasse kun må få den politiske førertrøje, hvis der ledes og besluttet til fordel for hele nationen og ikke kun til fordel for klassen selv.

Kernen i problemet er, at vi har en stor gruppe af mennesker, der i store træk udgør den økonomiske og politiske elite, og som kun tænker marginalt forskelligt i forhold til de udfordringer og problemer, som vi står over for. Problemet forstærkes af manglende mod, da denne 'herskende klasse' prioriterer stabilitet fremfor forandring, fordi det muliggør bevarelse af magten. Det fører os blot ikke videre i forhold til udfordringerne. Den danske velfærdsstat kan i værste fald være dømt til en langsom og smertefuld død, hvis ikke vores evne til at

---

producere værdi stiger og vel at mærke en værdiproduktion, der ikke underminere naturgrundlag og social balance.

Hvem skal lede Danmark?

Som skitseret har vi et alvorligt problem: Vi har en herskende klasse men uden vid, mod, vision og viljen til at betragte udvikling i et langsigtet perspektiv. Ledelse handler om at lede andre, at

facilitere andre menneskers muligheder for at skabe det gode liv – ikke bare for os selv men også for vores efterkommere. Den opgave varetager den 'herskende klasse' ikke på en tilfredsstillende måde. Desværre er der ikke udsigt til bæredygtige alternativer. Eneste mulighed er at den herskende klasse erkender sin begrænsning og begynder forfra.

Hvorfor så lidt innovation og hvorfor så få visioner?

Af Lars Bo Kaspersen

Innovation er på dagsorden, men tilsyneladende har det danske innovationssystem foreløbigt toppet. Meget tyder på at de kommende årtier kræver helt anderledes innovationer båret af stærkere visioner, hvis vi skal håndtere implikationer ved klimaforandringer, et strukturelt skift i verdensøkonomien, velfærdsstatens iboende finansieringsproblemer, potentiel terrorisme m.m. Folkeoplysningen er en vigtig innovationsskabende kraft i Danmark – set i et historisk perspektiv. Hvor står vi i dag?

Fra diversitet til konformitet

Den 'herskende klasse' – den dominerende økonomiske og politiske elite – er veluddannet, intelligent og hårdtarbejdende, men kun moderat innoverende. I sin egen selvforståelse ser en del af denne elite ganske vist sig selv som en 'kreativ klasse', men kreativiteten og innovationskraften er marginal og består mest i at ukritisk importere ideer udefra uden at tilpasse disse til en dansk virkelighed. Den herskende klasse vil gerne gøre Danmark til verdensklasse på alle områder.

I stedet for at udnytte særegne traditioner i dette land for 'bottom-up' innovation muliggjort af en udstrakt grad af tillid til lokale aktører, så består 'innovationen' i disse år i at imitere andre landes institutioner. Den herskende klasse forstår ikke, at en lille åben økonomi komparative fordel ligger i diversitet og forskellighed i forhold konkurrenterne. I stedet har innovationspolitikken tilstræbt at konformere til andre innovationssystemer.

Eksempelvis hælder skiftende regeringer mange penge i uddannelse og forskning med et sigte på at øge innovationen. Men samtidig med den store satsning på uddannelse og forskning har de sidste 15 års udvikling medført en styringsideologi, der demonstrerer mistillid til undervisere og forskere, hvor styringen indebærer stram kontrol, lille autonomi og satsning på kvantitet. Uddannelses- og forskningsinstitutioner bliver mere og mere konforme, og det eneste, man kan være sikker på, er, at man i hvert fald ikke bliver innovativ og visionær, hvis man tilbringer alt for mange år i dette system.

Uddannelsesinstitutionernes krise

Uddannelsesinstitutioner ikke mindst de højere uddannelser befinder sig i en institutionel og intellektuel krise. De er truet af politisk pres og samfundsmæssige forandringsprocesser, som er i færd med at omdanne universiteter, seminarier mm. til massens middelmådighedsmaskiner.

Politikere, embedsstand og ledere af uddannelsesinstitutionerne fortsætter den tilsyneladende endeløse bureaukratisering af vidensproduktion og vidensdistribution i jagten på 'kvalitet' og 'ansvarliggørelse'. Det absolutte gode er at få undervisere og forskere til at konformere til administrative procedurer, og denne stræben fjerner mange undervisere og forskeres mulighed for og kapacitet til at være innovative og kreative.

Dannelse og folkeoplysning er truet

Politikerne tilfredsstiller befolkningens efterspørgsel efter flere uddannelsespladser på de videregående uddannelser, men uden nogen klar ide om, hvad dette ideelt

burde kunne føre til. I stedet får man blot en armé af arbejdere med et dyrt eksamensbevis.

De institutioner, der varetager de længste og højeste uddannelser, er truet af ekstrem specialisering, som underminerer bred intellektuel nysgerrighed og i stedet erstatter denne med en snævert-fokuseret akademisk industri. Universiteterne er i fare for at ophøre med at være kulturinstitutioner forstået som innovative kraftcentre, der producerer nye ideer.

Desværre kan politiske partier, tænketanke eller interesseorganisationer ikke udfylde og varetage disse funktioner, da også disse ledes af den samme klasse med samme tankegang og er snævert innovationsperspektiv. Konsekvensen er dermed, at også den almene dannelse og folkeoplysningsprojektet er truet, når eliten, som skal udvikle ideer – og gerne i samarbejde med lægmand/lægekvinde – er blevet konform og i øvrigt i mindre grad udviser tillid til statens borgere og deres myndighed.

Oplevelsen går på tværs af klasseskel og uddannelse

Af Carl Holst

Carl Holst er regionsrådsformand i Region Syddanmark siden 2006 og valgt for Venstre. Han har tidligere været amtsborgmester og amtsrådsmedlem i Sønderjyllands Amt. I flere år var han landsformand for Venstres Ungdom og blev i 1992 medlem af Venstres hovedbestyrelse. Fra 2003 til 2004 var han formand for Undervisningsministeriets højskoleudvalg og fra 2004 til 2012 bestyrelsesformand for Team Danmark. Carl Holst er uddannet lærer og vokset op som et barn af den danske højskolebevægelse.

Man skal være livsgejstret og beåndet – alt det, som det kræver følelse at forstå – for at kunne håndtere viden og faglighed – alt det, som det kræver fornuft at lære. “Demokratiet er den eneste af alle styreformer, der tager det oplyste menneskes hele viljestyrke i anvendelse.” F.D. Roosevelt

Vi er aldrig fuldt oplyste, og det er derfor en fejl at tro, at et samfund som det danske kan nå til et stadie, hvor der ikke er brug for folkeoplysning. Samfundsudviklingen er ikke stationær, og det har vist sig, at i de overgange, vi har haft fra landbosamfund til industrikultur og kommunikationssamfund, har der virkelig været brug for den forankring, som folkeoplysning skaber.

Vi kan ikke holde til store forandringer, hvis vi ikke er forankrede, og da samfundsudviklingen ikke har tænkt sig at være stationær, vil der altid være brug for at skabe dannelse. Det er derfor en vigtig opgave at få indbygget (eller genetableret) i den politiske tænkning og samfundstænkningen som

sådan, at folkeoplysningen og dens betydning indskrives og fastholdes.

Opgør med ekspertvælde og topstyring

En vigtig byggeklod er forståelsen af, at et demokrati ikke grunder sig på, at de fleste er de klogeste. En anden vigtig byggeklod er en forståelse for, at de klogeste – eksperterne – ikke nødvendigvis ved bedst. Det er i spændingsfeltet mellem disse to byggeklodser, at folkeoplysningen skal gøre sig gældende.

Det kræver, at vi tør tage et opgør med ekspertvælde og topstyring. Det kan bl.a. gøres ved, at folkeoplysningen påtager sig opgaven at sætte almindelige mennesker og den folkelige mening i centrum. Folkeoplysningen skal vise, at de rigtige meninger ikke alene hverken kan eller skal formuleres af et ekspertpanel, en kommission eller en tænketank, men ligeså vel kan formuleres i kantinen på arbejdspladsen, i debatten ved foredraget i sognegården eller omkring kaffebordet derhjemme. Måske er akilleshælen i disse

---

år, at ekspertvældet er ved at minde om en ny enevælde. Fra historien ved vi, at en enevælde ikke bringer noget godt med sig, men vi ved også, at overgangen fra enevælde til folkestyre blev en fortælling om at gå fra topstyring til troen på og tilliden til almindelige menneskers evne til at tage ansvar for deres eget liv.

Derfor fik vi i Danmark en Hal Koch, der kunne formulere, at demokrati skabes gennem samtalen med andre, og at det er i denne samtale, at vi finder ud af, hvad der er bedst for helheden. Enevælden viste os, at de bedste forandringer ikke kommer ovenfra, men at de vokser frem nedefra – fra folket selv.

Oplysningstanken på kortest formel

Grundtvig udtrykker det i sangen "Er lyset for de lærde blot":

*Er lyset for de lærde blot
til ret og galt at stave?
Nej, himlen under flere godt,
og lys er himlens gave,
og solen står med bonden op,
slet ikke med de lærde,
oplyser bedst fra tå til top,
hvem der er mest på færde.*

Verset udtrykker den grundtvigske oplysnings-tanke på korteste formel. I dannelsen handler det om at blive oplivet, før man kan blive oplyst. Sagt anderledes:

Man skal være livsgejstret og beåndet – alt det, som det kræver følelse at forstå – for at kunne håndtere viden og faglighed – alt det, som det kræver fornuft at lære. Det er gennem oplivelsen, man kommer på færde i livet – at man får engagement, selvtillid og lyst og trang til at medvirke og tale den i en sammenhæng, der ligger ud over en selv.

Oplivelsen går på tværs af classeskel og uddannelse, og den kan forene på tværs af disse skel. I grundtvigsk forstand sker denne oplivelse, når man beskæftiger sig med det poetiske, som det kommer til udtryk i kunst og kultur.

Tal med folket

Sangen slutter med

*Oplysning være skal vor lyst
er det så kun om sivet,
men først og sidst med
folkerøst
oplysningen om livet;
den springer ud af folkedåd
og vokser som den vugges,
den stråle i vort folkeråd,
til aftenstjernen slukkes.*

Grundtvig får i sangen på fornem vis sagt, at hvis folket ikke er på færde – ikke gider deltage – så slukkes lyset i folkerådet. Sagt anderledes: Ekspertter og magthavere skal ikke blot tale TIL folket, de skal tale MED folket – for kun derved kan der regeres kvalificeret. Hvis politikere

---

ikke regerer, og samfundet ikke udvikles på grundlag af folkets deltagelse, dør demokratiet – så slukkes aftenstjernen – siger Grundtvig i sangen. Der kan ikke regeres i et demokrati som det danske uden et levende, engageret folk.

Folkeoplysningen som modvægt til ekspertstyre

I en kronik i Kristeligt Dagblad den 11. juli 2012 skriver Mads Rykind-Eriksen, forstander på Rødding Højskole, om højskolen og demokratiet: "Almindelige menneskers deltagelse er en af folkestyrets grundværdier. Her bør folkeoplysningen spille en væsentlig rolle, som den kommer til udtryk på højskoler, efterskoler, oplysningsforbund og mange andre steder, hvor mennesker mødes. Folkeoplysningen blev skabt for at være bindeled mellem de politiske beslutningstagere og det folkelige fundament. I det lys er folkeoplysningen mere nødvendig end nogensinde, hvis vi fortsat mener, at et stærkt og levende civilsamfund er en forudsætning for, at vi kan fastholde og udvikle de fælles værdier. Folkeoplysningen skal således give folket røst og på parnasset skabe større lydhørhed for den folkelige mening. Vi har brug for en folkelig modvægt for at hindre, at politikere bliver ekspertstyrede."

Jeg kan ikke være mere enig. Men samtidig kræver det,

at folkehøjskolen tager sig sammen og genfinder sin altafgørende rolle: At være i opposition. Hermed mener jeg, at den nok skal følge med tiden, men den skal ikke følge med strømmen. Den skal varetage alt, hvad der skal opleves. Den skal beskæftige sig med nytten ved det umiddelbart unyttige.

Højskolerne må tage førertrøjen igen

Den politiske debat er i dag uden selvrefleksion, og det er den, fordi den ikke udfordres af andet end professionelle meningsdannere, kommentatorer og journalister – parter, som lider under at være afhængige af hinanden. Den politiske debat lider under syndromet "kant" – at holdninger, meninger og diskussioner skal have kant.

Men befolkningen vil ikke have kant, den vil have fælles fodslag, samtale og løsninger. Medierne kan ikke overtage folkeoplysningen, men når det ind imellem kan se sådan ud, er det, fordi folkeoplysningen med højskolen i spidsen har aflagt sig førertrøjen og alt for meget er blevet pæne piger og drenge i samfundsklassen. Folkeoplysningen skal på banen igen som et afgørende forum for frie ord.

Bragesnak, kan man høre meningsdannere sige. Men Danmark er skabt af bragesnakkere.

I bemærkningerne til Højskoleloven fra 1993 står der, at højskolen skal give oplysning om de folkelige fællesskaber og en tolkning af tilværelsen og meningen med livet. Den opgave skal folkehøjskolen mere end nogensinde besinde sig på. Samtidig med,

at den skal gøre sig kendt på at være et fristed, hvor man kan være i opposition og give bud på anderledes løsninger – som et sted, hvor de krøllede hjerner og de skæve vinkler formuleres og udledes.

Viden og holdning forpligter

Steen Hildebrandt, ph.d., er professor i organisations- og ledelsesteori på Institut for Marketing og Organisation, Aarhus Universitet. Han er desuden medstifter af, bestyrelsesformand og partner i rådgivningsvirksomheden Hildebrandt & Brandt A/S. Steen Hildebrandt er foredragsholder, forfatter, bestyrelsesaktiv og tidligere vismand i Det nationale Kompetenceråd. Han har modtaget flere priser for sin forskning og formidling, herunder NOAK-prisen, Hede Nielsen-prisen og Passionsprisen. I 2010 blev han valgt til Danmarks bedste foredragsholder inden for området: Ledelse; og han har skrevet, redigeret og bidraget til flere hundrede bøger, kronikker og artikler om ledelse, organisations- og samfundsforhold.

Af Steen Hildebrandt

Eksperter, politikere og til syvende og sidst selvfølgelig hele befolkningen står over for en række meget vanskelige etiske, værdimæssige og politiske valg med langtrækkende og betydelige konsekvenser. Det handler om viden, og det handler om værdier og holdninger. Viden forpligter! Og holdninger forpligter! Folkeoplysning handler om formidling af viden og formidling af holdninger.

Politisk har de seneste mange år i Danmark bl.a. handlet om at mindske den sociale ulighed. Uddannelsespolitik, SU-politik, social- og sundhedspolitik, folkehøjskole- og anden lovgivning har sigtet mod dette. Andre lovgivningsinitiativer har handlet om at mindske den økonomiske ulighed i samfundet. Og måske er vi i dag tæt på at kunne sige: Og lige lidt har det hjulpet! Den sociale ulighed, den økonomiske ulighed og den videnskæmmige ulighed er betydelig. I Danmark – og endnu mere i mange andre lande. Og denne ulighed er mange steder stigende.

Folkeoplysning isoleret fra samfundsudviklingen

Den nuværende form for

folkeoplysning slår slet ikke til, heller ikke hvis man ind under denne overskrift henregner alt det formidlingsarbejde, der foregår i folkeuniversitetsregi. Det er som om, folkeoplysningen er blevet et for isoleret og afgrænset fænomen i forhold til den samfundsudvikling, der har fundet sted – med digitalisering, globalisering og effektivisering som hovedoverskrifter – i de seneste 15-20 år.

Danmark har i disse år udviklet sig til et tælleland, hvor offentlige myndigheder og private aktører i stedse stigende grad har ønsket at sætte tal og kroner på alt lige fra fysiske produkter, undervisning, sociale ydelser, smerte, kærlighed, sundhed og relationer, således at flere og flere relationer og fænomener i samfundet er kommet til at handle om penge. Danmark er blevet, hvad Ove K. Pedersen (se side 14) kalder en konkurrencestat. Mere og mere handler om konkurrence.

Konkret kom det til udtryk i nogle politiske lederes præsentation af regeringens udspil til Ny Nordisk Skole i efteråret 2012: "Børnene

---

skal lære engelsk fra dag ét, således at de kan konkurrere med kineserne". Nogenlunde sådan formulerede statsministeren det.

Klassedeling uden debat

Som Lars Bo Kaspersen (se side 33-34) skriver, har vi selv i et land som Danmark en vidensoverklasse. Man kan også definere den som en oplevelses- og forbrugsoverklasse; en økonomi- og pengeoverklasse og måske også en slags meningsoverklasse. Men der foregår stort set ingen politisk, folkelig debat om dette i Danmark.

Den politiske debat i Danmark – ja, hvor er og hvordan ser den i virkeligheden ud? Den er bl.a. karakteriseret ved og domineret af et stigende, men lille antal politiske kommentatorer, analytikere, eksperter, journalister og spindoktorer, der har semi-professionaliseret og monopoliseret den politiske debat, som samtidig er degenereret til at være et spørgsmål om nogle få aktørers og top-politikers adfærd og taktik, og om taktiske dag-til-dag manøvrer. Der er sket en kolossal forsimpning af den politiske debat.

Værdi- og visionsdebatten har meget trange kår i et samfund, hvor nogle få levebrødscommentatorer dagligt kolporterer primitive politisk-taktiske overvejelser, der udelukker enhver bare

lidt detaljeret, nuanceret og principiel drøftelse af værdi- og visionsmæssig karakter.

Det er en udvikling, der grundlæggende er usund og farlig for demokratiet og for den folkelige debat, for den folkelige debat får ikke plads, ja, den foregår ikke, den er tæt på at være ikke-eksisterende. Ikke engang blandt de politiske partier finder der en idepolitisk, kulturpolitisk og visionspolitisk debat og dialog sted; der finder en kamp sted, en kamp på kortsigtede tiltag, forslag, dagsordener, manøvrer, personlige skandaler og afveje. Men en videns- og holdningsbaseret egentlig debat finder ikke sted. Og ses der tilløb til sådanne debatter, bliver de let hvirvlet ind i og med det samme kvalt i den kortsigtede mediemølle.

Underklasse i klemme

I denne situation er den videns- og oplevelsesmæssige underklasse virkelig i klemme, virkelig truet. Denne gruppe er stor, og derfor er der behov for en radikal nytænkning med hensyn til, hvad folkeoplysning er, hvad folkeoplysning går ud på, hvem folkeoplysning henvender sig til, og hvem der skal tage vare på folkeoplysning, etc.

“Viden forpligter – og belaster” hed en artikel af højskoleforstander Jørgen Carlsen i Kristeligt Dag-

---

blad. Han gjorde i artiklen opmærksom på, at hvis man siger: Viden forpligter, så sidder man i saksen. Man kan ikke komme af med den. "Når det gælder etiske valg, kan en viden være særdeles ubekvem", siger Jørgen Carlsen. Ekspertter, politikere og til syvende og sidst selvfølgelig hele befolkningen står nu og i de kommende år over for en række meget vanskelige etiske, værdimæssige og politiske valg med langtrækkende og betydelige konsekvenser, som vi som befolkning er nødt til at forberede os til at tage del i.

Det handler om viden, og det handler om værdier, holdninger. Viden forpligter! Og holdninger forpligter! Folkeoplysning handler om formidling af viden og formidling af holdninger.

Med folkeoplysningen ind i næste udviklingszone

Det er helt sikkert, at internettet og de sociale medier potentielt kan komme til at spille en meget stor rolle her.

Men sådan som det ser ud i øjeblikket, ser det måske snarere ud til, at internettet blot har været en ny form for opium for folket. Internettet har ført de store grupper af mennesker ind på en ny form for misbrug og afhængighed, som måske er i magthaverenes kortsigtede interesse,

men som i virkeligheden skaber en helt ny klasse af misbrugere, der i de sociale mediers hellige navn forføres til at tro, at de er med, at de er oplyste, at de har let adgang til og bruger denne lette adgang til information – til egen gavn og nytte – hvad de måske netop slet ikke gør? Der eksisterer en falsk tryghed, der til dels beror på, at vi sætter lighedstegn mellem den potentielle adgang til information og oplysning og den faktiske oplysning og informationsbesiddelse.

Vi skal lære at omgås internettet og de såkaldte sociale medier på en mere moden og civiliseret måde, end det sker nu. Lige nu befinder vi os i en slags lømmelalder, hvor vi tumler rundt og gør en masse fjollede ting med og på nettet og de sociale medier, ganske enkelt fordi vi er umodne.

Det er en del af folkeoplysning 2.0 at være med til at føre os ind i den næste udviklingszone, hvad dette angår, nemlig en zone, hvor internettet, de sociale medier, radio- og tv-kanaler og andet begynder at forenes i nye konstruktioner, nye former for formidling, nye former for dialog og udveksling, nye former for videns- og holdningsdannelse og nye former for videns- og holdningsformidling.

Giver det mening at have en mening?

Af Troels Mylenberg

Den offentlige samtale er gået hen og blevet en snakkeklub. Men hvad med kvaliteten af alle disse holdninger og meninger? Er alle holdninger lige meget værd? Folkeoplysningen har en stor fremtids- og nutidsopgave i at bringe den offentlige samtale tilbage til folket og dermed gøre snakken til en samtale.

En snakkeklub. Et det, hvad demokratiet efterhånden er blevet til? Jeg kan godt følge Lene Andersens (se side 24) argumentation. Men hvad er det lige med snak? Hvorfor lyder det så ligegyldigt, når man kalder det snak? "Skal vi lige snakke sammen" – det lyder uforpligtende. "Vi skal lige have en lille snak", eller "jeg snakkede lige med naboen..."

Eller som Peter Sommer synger: "Jeg trænger til at snakke, ikke tale, bare snakke..."

Når som helst og hvor som helst

Snak er det uformelle, det hyggelige, det uvæsentlige, men er den offentlige samtale gået hen og blevet en snak? En snakkeklub? Ja, til en vis grad. For kigger

man nærmere på hele samtaletraditionen i det højt be-sungne danske Hal Kock'ske samtaledemokrati, så er der måske noget om – snakken. Er der noget, der er hyldet i den danske uddannelses- og dannelsestradition, er det den såkaldte kritiske stil-lingtagen. Altså børn og unge menneskers evne til og mod til at sige, hvad de mener. Det at række fingeren i vejret er i sig selv beundrings-værdigt og forbundet med ros fra såvel forældre som lærere. For det er jo selve essensen af et levende de-mokrati, at mennesker siger, hvad de mener. At holdninger tages alvorligt, at meninger brydes, og at alle har ret til lige netop deres mening og frihed til at ytre den når som helst og hvor som helst.

Men hvad med kvaliteten af alle disse holdninger og meninger? Er alle holdninger lige meget værd? Og hvem – hvis nogen – skal overho-vedet vurdere holdninger og meningers kvalitet?

Synsvinkler i stedet for sandheder

Diskussionen er svær, men noget kunne tyde på, at vi er nået til et punkt i den

Troels Mylenberg er chefredaktør på Fyns Amts Avis og direktør i Fynske Medier. Han har tidligere være redaktør og journalist på Fyens Stiftstidende, Berlingske Tidende, Weekendavisen, Ekstra Bladet og Dagen, primært med dansk politik som arbejdsområde. fra 2003-2006 var han forstander på Vallekilde Højskole og fra 2006-2008 leder af journalistuddannelsen på Syddansk Universitet. Han har desuden skrevet en række bøger om politik, medier og fodbold.

---

danske civilisation, hvor vi bør se indad i den offentlige debat og i fællesskab tage en samtale om, i hvilken retning selvsamme offentlige debat udvikler sig.

Her tænkes ikke alene på det oplagte i, at det såkaldte post-faktuelle samfund har bidt sig fast. Altså et samfund, hvor enhver ellers for længst fastslået kendsgerning kan udfordres, hvis man har lyst – der er ingen sandheder kun synsvinkler.

Men også på det forhold, at rigtig mange af de professionelle aktører i debatten ikke længere respekterer eller anerkender de roller, som de spiller.

Det postfaktuelle først:

I medierne, hvor den offentlige samtale føres, kræver det ikke viden at komme til orde. Så længe man har en mening, som afleveres i medieegnede former, det vil sige med sans for det mundrette og one liner-smarte, er der på det nærmeste fri adgang til at mene alt om alt, uden at man nødvendigvis behøver være belastet af viden om emnerne. Sådan en udvikling skaber i realiteten en degenerering af den offentlige debat, hvor synspunkter bliver nogle, man kan holde med helt uden nødvendigvis at blive afkrævet begrundelser.

- Hvem holder man med i den økonomiske politik – De Radikale eller Enhedslisten?

- Hvem holder man med i opgøret om Den Kolde Krig – Bent Jensen eller Jørgen Dragsdahl?
- Hvem holder man med i spørgsmålet om klimaforandringerne – Bjørn Lomborg eller Al Gore?

En mening er nok, og som borger kræves der ikke mere, end at man melder sig ind i en supportgruppe, som var der tale om FCK eller Brøndby.

I underholdningens navn

De professionelle aktører har også her et stort ansvar for udviklingen. Ekspertter optræder i stigende grad som alt andet end eksperter, hvad enten de er universitetsansatte eller medieudpegede kommentatorer. Der politiseres i et væk, i underholdningens navn, og tilbage står den iagttagende borger, der i stigende grad må tage til takke med rollen som tilskuer til den offentlige debat og dermed som tilskuer til demokratiet.

Så ender det med at blive en snak, ofte en, der bare render hen over hovedet på mange af os, og hvad gør det, hvis det alligevel bare er snak?

Gør snakken til samtale

Folkeoplysningen er der, hvor snak og samtale smelter sammen. Ja, Carl Holst (se side 39) og Helga Kolby Kristiansen (se side 21-22) har ret i at påpege friheden i folkeoplysningen, som dens vigtigste element, og dernæst netop

---

samtalen som det bærende i den.

Men hvis folkeoplysningen også bare bliver reduceret til en snakkeklub, så har vi for alvor et problem.

Folkeoplysningen har en stor fremtids- og nutidsopgave i at bringe den offentlige samtale tilbage til folket og dermed gøre snakken til en samtale. Samtale er der ikke tale om, som det fremstår i dag, idet der mest af alt er tale om råben fra flere sider i den store snakkeklub, der ofte – i medierne i hvert fald – reelt bliver en råbeklub mere end en snakkeklub.

Kun en stærk folkeoplysning med et stærkt sigte og lyst til at bringe folket frem i front af debatterne kan genskabe den demokratiske debat. En debat, hvori det ikke er nok bare at have en mening, men en debat, hvori meninger kvalificeres, fordi det at lytte vægter ligeså højt som det at tale selv.

Derfor:

- Folkeoplysningen skal

tro mere på sig selv. Tro på sit værd, sit virke og sin væsentlighed. Folkeoplysningen skal ikke forsvare sig som en kuet hund.

- Folkeoplysningens værdi skal ikke måles i "seertal".
- Folkeoplysningen skal insistere på, at noget er vigtigere end andet. At være for noget, kræver oftest, at man er i mod noget andet.
- Folkeoplysningen må gerne være folkeopdragende og altså tage klarere stilling – demokrati er vigtigere end kaffe og kage til tiden.
- Folkeoplysningen skal tage den overophobning af viden, som den enkelte sidder inde med i kraft af et gigantisk uddannelsessats, og gøre den viden til visdom ved at kræve, at viden deles. Først når viden deles med andre, bliver den til visdom, som er til fællesskabets ubetingede gavn.

En hel generation uden holdninger?

Af Pernille Vigsø Bagge

Pernille Vigsø Bagge er folketingsmedlem for SF siden 2005 og desuden været formand for SF's folketingsgruppe fra 2011-12. Hun er uddannet cand.theol. og har tidligere arbejdet som lærer og konfirmandunderviser. Sideløbende var hun medlem af kommunalbestyrelsen i Løgstør Kommune. Pernille Vigsø Bagge har udgivet bogen Løbetid - Syv kvindeportrætter fra 2008 samt Ligusterkirken fra 2010, hvor folkekirken og dens rolle i samfundet sættes til debat.

Kan man forpligte en generation, der vender ryggen til fællesskabet og forandringerne, på at have holdninger?

Hver generation skal have lov at lave folkeoplysning og folkelige fællesskaber på deres egen måde, så det ikke bliver forsamlingshuset, folkehøjskolen, ø-lejren eller den traditionelle forening. Konkurrencestatens skadevirkninger kan afbødes ved, at vi laver mere samfund og mindre stat.

Der findes nogen mennesker, som ikke rigtigt findes alligevel. Det er dem på ca. 45 år. De har familie og fritidsinteresser. De har bil og hus og have. De har nok at se til, men de passer alligevel mest sig selv. Og selvfølgelig findes de. De findes bare ikke dér, hvor meninger brydes, hvor store beslutninger træffes, og hvor man for alvor skal blande sig i den måde, samfundet udvikler sig på. Marianne Jelved (se side 12) skriver i sit bidrag til: "Der er brug for, at meninger brydes. Hvis vi som et folk skal komme frem til det fælles bedste og dermed til et forpligtende fællesskab, hvor vi hver især er forplig-

tet, så må meninger brydes, så må uenighederne frem og argumenterne fremmes på grundlag af oplysning. Folkeoplysningen skal inspirere og insisterer på at sætte eksistentielle problemer til debat.

Folkeoplysningen er ansvarlig for at stå på sin arv og på ved hver en lejlighed at fremme den almene dannelse til borger og medborger, der diskuterer hvad der er til fælles bedste og skaber rum til frihed og åndsfrihed igennem kappestriden i dialogen og refleksionen. Vi slår os sammen om denne udfordring, ikke for at vinde striden, men for gennem striden at komme nærmere vores demokratiske forpligtelse at diskutere grundenigheder for det fælles bedste."

Undvigerne

Og når der nu findes mennesker, som ikke vil, kan eller orker at diskutere, som det levende folkelige fællesskab ellers fordrer, så er det nok værd at se nærmere på, hvad der karakteriserer disse "undvigerne": Virksomhedsrådgiver Ulrik Schultz Brix har sagt følgende om disse mennesker:

”De er som generation præget i og af en verden i relativt faste rammer: DR1 som eneste tv-kanal og en ideologisk stabil omverden, stærkest symboliseret af Berlin-muren. Men som voksne skal de leve og arbejde i en verden, hvor nye lande opstår og forgår, hvor den teknologiske udvikling hele tiden synes at accelerere hurtigere og hurtigere; hvor nogle af vor tids mest omtalte og betydningsfulde fænomener som internettet, personlige computere og mobiltelefoner først for alvor dukker op efter, at de er kommet i gang med arbejdslivet.

Det betyder alt sammen, at X’erne ikke bryder sig om at tænke i langsigtede projekter og heller ikke er udpræget glade for forandringer. De har allerede fået forandring nok og foretrækker oftest at arbejde på en måde, hvor de producerer resultater hver dag.

X’erne kom på arbejdsmarkedet på et tidspunkt, hvor nedskæringer og økonomiske stramninger tog til, og hvor loyalitet ikke længere blev gengældt med sikkerhed i ansættelsen. Derfor har de lært at stole mest på sig selv, de er typisk meget pragmatiske, men det har også gjort flere af dem materialistiske.”

Kan de forpligtes?

Generation X er født mellem 1965 og 1975, i kølvandet

på ungdomsoprøret. De står i modsætning til deres forældre, der som unge havde fællesskabets rus, frihedstrangen, kollektiverne, udslettelsen af de faste normer og selvrealiseringen som omdrejningspunkt.

Generation X tog kun på højskole op gennem 1980’erne for at flygte fra den høje ungdomsarbejdsløshed. De er siden da hverken blevet aktive i foreninger eller i politiske partier. De skriver ikke læserbreve eller er primusmotorer for store planer i lokalsamfundet. De vil kun nødtvungent sidde i skolebestyrelsen og melder sig hverken til reality-programmer eller til vilde forsøg.

Og spørgsmålet, der melder sig, er: Kan man forpligte en generation, der vender ryggen til fællesskabet og forandringerne, på at have holdninger? Kan man fordrø, at en generation, der har brugt det frie valg til at vælge fra, skal blande sig i debatten om samfundet, om den teknologiske udvikling, om etiske dilemmaer, værdikamp osv.?

Og hvis svaret er nej, hvordan kan man så forhindre eller forebygge, at der igen kommer, hvad der ligner en hel generation af mennesker, som ikke vil have en holdning – hvis vi da antager, at det aktive holdningsmenneske er bærer af fremtidens folkestyre – hvilket vi er mange, der gør.

Indholdet er afgørende

Svaret peger for mig at se i to retninger:

For det første skal vi sørge for, at vi ikke igen får en ensrettet 68-generation, som i misforstået selvrealisering pådutter andre, og i dette tilfælde deres børn, konstant at mene, synes, have en holdning til noget, men vel at mærke KUN, og her kommer pointen: KUN en mening, som passer ind i 68'ernes eget kram og verdensbillede. Denne pådutting af højtråbende og synlig selvrealisering og påtvunget fællesskab har nemlig ført til, at denne generation, modsat forældrene, gerne ville have lov at mene noget på den stille, afdæmpede og introverte måde, som ikke skabte folkelig bevægelse. Den ret skal være til stede, men ikke blive den fremherskende, for så dør fællesskabet i stilheden.

For det andet skal vi sørge for, at hver generation får lov at lave folkeoplysning og folkelige fællesskaber på deres egen måde, så det ikke bliver forsamlingshuset, folkehøjskolen, ø-lejren eller den traditionelle forening, der SKAL være rammen, formen om folkeoplysningen. Det er indholdet, der er det afgørende, så hver generation må selv danne sig sin form. For ind-

holdet: samtalen, dannelsen til verdensborgerskab, udvidelse af horisonter og kendskab til sig selv og sin kultur er det bærende, som sagtens kan finde nye veje og nye adgange, uden om de måder tidligere generationer fandt.

Holdning som nødvendighed

Og så er der jo det tredje svar, som ligger lige for: Konkurrencestaten var ikke noget for disse unge, som siden blev usynlige.

Denne Generation X, som først og fremmest op gennem 1980'erne og 1990'erne skulle konkurrere med deres egne forældre om jobs, prestige og anseelse i samfundet. Havde konkurrencen så endda været på lige vilkår, men det var den ikke.

Konkurrencestaten bliver, som det anføres andre steder i bogen (se bl.a. bidrag af Marianne Jelved side 11 og af Ove Kaj Petersen side 14), en kile mellem mennesker, men også mellem generationer. Og derfor bør dens skadevirkninger afbødes ved, at vi laver mere samfund og mindre stat. Når ansvaret for samfundets struktur påhviler fællesskaber, på tværs af alder, køn, social status og baggrund, bliver det tvingende nødvendigt at have en holdning, og dermed giver det hele mening.

I det lange perspektiv dur det ikke at ligne de andre

Af Pernille Vigsø Bagge

Der er brug for en gennemgribende omkalfatring af måden at tænke samfund på. Det vil omfatte at turde gøre det, som er helt forskelligt fra det, de andre gør. Vi må selv lede efter vores egne spørgsmål og svar, når visionerne for fremtiden skal formuleres. Og når vi har gjort det, kan vi passende starte forfra igen.

I sit indlæg skriver Lars Bo Kaspersen (se side 36):
"Som skitseret har vi et alvorligt problem: vi har en herskende klasse, men uden vid, mod, vision og viljen til at betragte udvikling i et langsigtet perspektiv. Ledelse handler om at lede andre, at facilitere andre menneskers muligheder for at skabe det gode liv – ikke bare for os selv men også for vores efterkommere. Den opgave varetager den 'herskende klasse' ikke på en tilfredsstillende måde. Desværre er der ikke udsigt til bæredygtige alternativer. Eneste mulighed er at den herskende klasse erkender sin begrænsning og begynder forfra."
Da LBK uden tvivl har ret, må det "at begynde forfra" for den herskende klasse betyde

en gennemgribende omkalfatring af måden at tænke samfund på.

Verden har prøvet kommunismen – eliten tager over.
Verden har prøvet nazismen – eliten tager over.
Verden har prøvet konservatisme, liberalisme, socialisme – eliten tager over.

Vi skal ikke gøre som de andre

I det noget mindre perspektiv faldt vi alle efter tur, men på helt samme måde, i svime over Lean-management, New Public Management, klyngeledelse, teambuilding, selvledelse, MU-samtaler, kontraktstyring, resultatkontrakter osv.

Hvert eneste tiltag har ført til, at en elite sidder øverst på hølæsset, mens de andre løber nede på den støvede sti efter vognen.

I nyere tid har vi ikke for alvor prøvet at tage et opgør med "best practice" og et opgør med "vi-skal-gøre-det-samme-som-de-andre-tænkningen".

At turde starte forfra vil omfatte at turde gøre det, som er helt forskelligt fra det, de andre gør.

Standardisering har dræbt inspirationen

Den bedste måde, hvorpå man kan gøre op med de elitære tendenser, som desværre er nært beslægtede med totalitære tendenser, er ved at forhindre det ensartede. Visionerne udebliver, fordi standardiseringen har dræbt enhver form for ægte inspiration. Inspiration og efterabning er to vidt forskellige ting.

I mange år har det lydt, at det da også var for galt, at kommune X pure nægtede at lære af kommune Y, når kommune Y nu brugte langt færre ressourcer med så meget bedre resultater til følge på både det ene og det andet område.

Men spørgsmålet er, om styrken i Danmark da ikke var, da vi endnu ikke havde fået en herskende klasse af den nuværende, uinspirerede kapitaler, at vi var ligeglade med, hvad tyskerne gjorde, for vi havde vores eget? At vi ikke lavede skole som i Singapore, for vi kunne selv nogle ting, som virkede hos os? At vi fandt de styrker, som

skilte sig ud fra de andre, for netop at være noget særligt?

Den dybe tallerken om og om igen

Vi skal bestræbe os på konstant at opfinde den dybe tallerken, fordi dét at gøre som de andre, at afkode "best practice" og at efterabe, fører til åndelig armod, ensretning, totalitær tankegang, intolerance i forhold til det markant anderledes og endnu mere elite og herskende klasse.

Betyder det så, at vi ikke skal ledes? Nej, men der må være mere end én ledelse. Hvis der er flere til at lede, er der også flere til at lede efter de gode løsninger.

Det er naturligvis ikke forbudt at lære af hinanden og at stå i lære. Men det er forbudt at tro, at fordi noget virker hos naboen, kan det pr. automatik virke hos os. Vi må selv lede efter vores egne spørgsmål og svar, når visionerne for fremtiden skal formuleres. Og når vi har gjort det, kan vi passende starte forfra igen.

Må man blande sig i de andres liv?

Af Pernille Vigsø Bagge

Der er to traditioner i det danske samfund: På den ene side må man ikke blande sig i de andres liv. På den anden side er vi er et folkeligt fællesskab, som hænger sammen, fordi blandt andet folkeoplysningen taler mod selvtilstrækkelighed. Når de støder sammen, må det være folkeoplysningen og indblandingen i de andres liv, der vinder.

Det er en kendt sag, at kontanthjælpen går i arv, og at det samme gør den akademiske uddannelse. Selv om vi til en vis grad formår at sikre en social mobilitet i samfundet, så er prædestinationen til en bestemt form for tilknytning til arbejdsmarkedet i voksentilværelsen alt for ubrydelig.

Selv om det altid giver god mening at diskutere, hvad der er utidig indblanding i privatsfæren, og hvad der er fornuftig oplysning til borgerne om samfundet, herunder deres egen ageren i forhold til samfundet, er det som om, der er kommet en berøringsangst i forhold til at blande sig, når der er tale om at hjælpe børn og unge, som helt åbenlyst vokser op

under vilkår, der kalder på at udefrakommende blander sig. Et er myndighedernes indgriben, når noget kører helt af sporet i retning af omsorgssvigt m.v. Noget andet er den indsats, der fra myndigheders eller civilsamfunds side kan ydes lang tid før, tingene går i gal retning.

Det er også folkeoplysning

Og jo. Der ér tale om folkeoplysning, der rækker langt ind i familiens liv, når sundhedsplejersken kommer ud i hjemmene og fortæller den nybagte familie om pleje af den nyfødte. Eller når miljøpunkt Bispebjerg i København oplyser indvandrerkvinderne om, at de ikke skal bade børnene i klorin eller vaske trapper i terpentin.

Der er tale om folkeoplysning, når man tilbyder børn af enlige forældre samvær med en anden voksen gennem den frivillige organisation Børns Voksenvenner.

Det er folkeoplysning, fordi sundhedsplejersken, miljøpunktet og voksenvennerne tilvejebringer både en folkelig viden om, hvad der er vigtigt og godt for at et barn kan trives og vokse og blive en selvstændig verdensborger, og

---

en mulighed for, at de voksne kan reflektere over, hvilke værdier de giver videre.

Det er ikke hverken totalitært eller elitært at oplyse forældre om, at kun hvis de læser med deres børn, spiller musik med deres børn, tager deres børn med på biblioteket, med på en bondegård, med på et museum, med hen for at besøge de gamle på plejehjemmet eller med en tur i skoven, følger de for alvor op på den gavnlige og gode udvikling, de satte i gang med sundhedsplejerskens besøg i hjemmet, da børnene var helt små.

Vi skal blande os!

Må vi godt blande os i de andres liv? Ja, for kun hvis civilsamfundet med sin folkeoplysende indsats gør det, og kun hvis vi tør tage en helt ny folkeoplysningsindsats på os – en indsats som går langt tættere på den enkelte og på

“det private” end internet-tet, TV og de gamle fora for folkeoplysning har kunnet det – bliver alle oplyst.

Folkeoplysningen var tænkt som et løft af en uoplyst almue. Sådan er det ikke mere. Men hvor to traditioner i det danske samfund støder sammen – på den ene side, at man ikke blander sig i de andres liv, og på den anden side, at vi er et folkeligt fællesskab, som hænger sammen, fordi blandt andet folkeoplysningen taler mod selvtilstrækkelighed og blander sig – må det være folkeoplysningen og indblandingen i de andres liv, der vinder. Ellers bliver vi ved at have børn og unge, som er prædestineret til ikke at kunne blande sig i noget som helst. Ikke engang deres egen tilværelse. Det er det, som folkeoplysningen både var, og er, medicin mod.

Otte visioner for folkeoplysningen som folkelig bevægelse

1. Folkeoplysningen er en af demokratiets grundpiller, og det er dens opgave at understøtte det aktive medborgerskab.
2. Folkeoplysningen skal bidrage til at styrke danskernes europæiske identitet og medborgerskab.
3. Folkeoplysningen skal skabe globalt udsyn og solidaritet og danne danskerne til danske verdensborgere.
4. Folkeoplysningen skal udfordre den sammenhængskraft, der ekskluderer minoriteter og fastlåser samfundet i ensliggørelse og styrke den sammenhængskraft, der er baseret på aktive, uenige og diskuterende medborgere.
5. Folkeoplysningen skal være bannerfører for et samfund baseret på holdninger i stedet for på økonomiske kalkuler og nytteberegninger.
6. Folkeoplysningen skal levere den viden og indsigt, der skaber myndige borger.
7. Folkeoplysningen skal udfordre eliternes monopol på den offentlige samtale.
8. Folkeoplysningen skal danne forpligtende fællesskaber i civilsamfundet.

Lars Bo Kaspersen

Helga Kolby Kristiansen

Pernille Vigsø Bagge

Ove Kaj Pedersen

Steen Hildebrandt

Carl Holst

Marianne Jelved

Lene Andersen

Troels Mylenberg

Fortsæt debatten! - Skriv din mening på www.dfs.dk

I denne bog har de ni medlemmer af Kredsen skrevet deres personlige analyser og forslag, og sammen har de præsenteret otte visioner for folkeoplysningen som folkelig bevægelse.

Men her standser debatten ikke. Selv om de ni debattører repræsenterer forskellige tilgange og opfattelser, er der bestemt ikke sagt og skrevet, hvad der kan siges og skrives i denne sag.

Derfor opfordrer Kredsen og DFS alle interesserede til at blande sig i debatten. Alle bogens tekster kan læses (og downloades) på DFS' hjemmeside: www.dfs.dk .
Under hvert indlæg er det muligt at skrive en kommentar.

Myndige borgere og forpligtende fællesskaber

- folkeoplysningen som folkelig bevægelse

De er bestemt ikke enige, de ni medlemmer af Kredsen, der præsenterer deres analyser af og holdninger til samfund og folkeoplysning i denne bog:

- Carl Holst
- Helga Kolby Kristiansen
- Lars Bo Kaspersen
- Lene Andersen
- Marianne Jelved
- Ove Kaj Pedersen
- Pernille Vigsø Bagge
- Steen Hildebrandt
- Troels Mylenberg

Gennem et år har de mødtes og diskuteret. Resultatet er 14 forskellige personlige indlæg. På nogle punkter er de enige, på andre kritiserer de hinanden.

Men de er enige om "Otte visioner om folkeoplysningen som folkelig bevægelse".

Kredsen blev samlet i begyndelsen af 2012 på initiativ af Marianne Jelved og Dansk Folkeoplysnings Samråd.

Denne bog er resultatet af arbejdet i Kredsen. Det er debat med henblik på løsninger. Dermed er det folkeoplysning, når det er bedst.

Debatten fortsætter på www.dfs.dk.

Dansk Folkeoplysnings Samråd
Gammel Kongevej 39 E, 2.sal,
1610 København V
Tlf. 33 15 14 66 - dfs@dfs.dk
www.dfs.dk